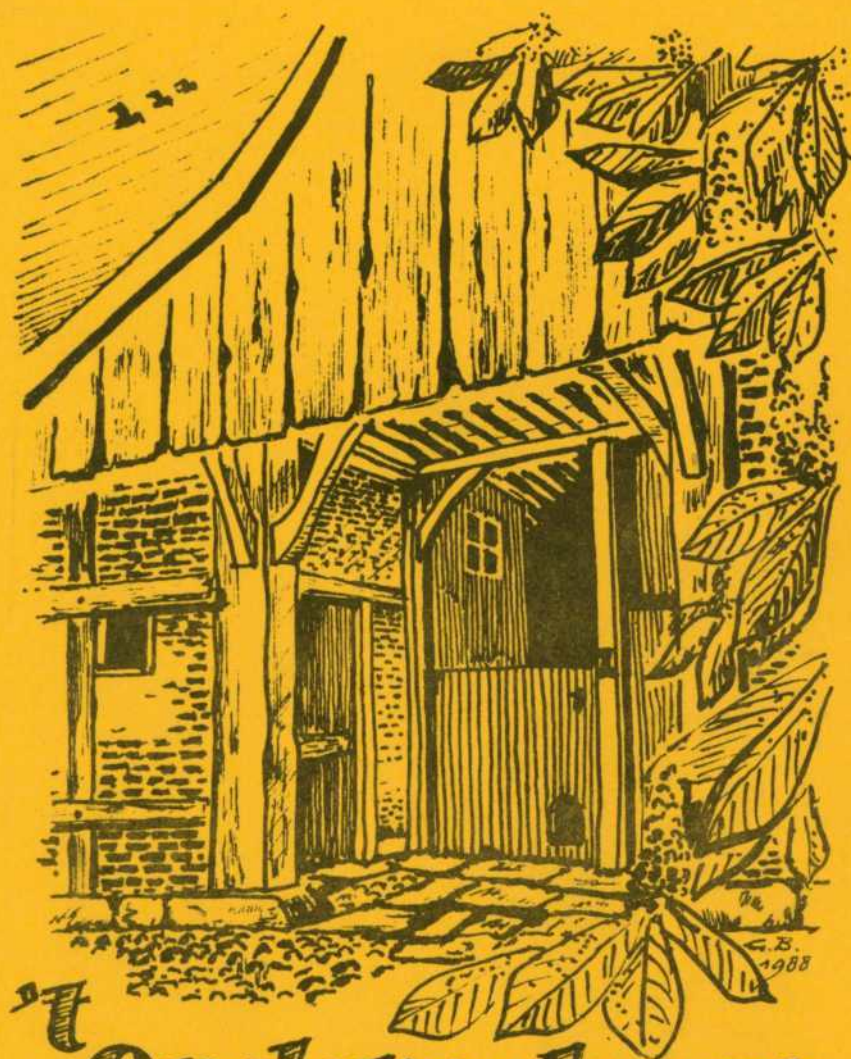

't Onderschoer

Contactorgaan van de Stichting Heemkunde Denekamp

10e jaargang 1988 nr. 1

ISSN 0920-864 X

t Onderschoer

De oude Twentse boerderijen hadden vaak een onderschoer, als een soort portaal vóór de poortachtige hoofdtoegang naar de deel. Deze toegang was voorzien van de dubbele "niendeurn", welke aaneensloten tegen de uitneembare middenstijl: n stiepel.

De stiepel kon zijn voorzien van het huiskerk of een andere versiering. Bovendien had de stiepel een figuurlijke betekenis. Daarin bleef immers eens het 'broadspit' steken, dat een 'huun' of 'huunenwiefke' een brutale boerenknecht nagooide. Als n stiepel verwijderd was konden de volgela-den oogstwagens er doorrijden tot onder 't slop'. In het stiepelgat sloot 'de Lappe' uit het Aams-veen het blauwe dämpke dat de zwarte dood ver-oorzaakte. In Ootmarsum trekt men bij het 'vlög-geln' um n stiepel.

Door het hoendergat van de niendeur konden de laatste kippen naar binnen. De hofhond Siep of Pollo kon ook 's nachts een oogje houden op het erf achter het huis. De boer zelf tenslotte kon veilig uitkijken 'oawer n ondersten niendeur'.

Het onderschoer was een veilige schuilplaats bij slecht weer. Vaak ook diende het als bergplaats voor het dagelijkse gerief, zoals 'n riesbessem, zicht, strikhaakn, ploogstraampn en de peerde-zellns'.

Menig boerenzoon zal in het onderschoer zijn liefde verklaard hebben 'an zien wich', dat dan vaak weer leidde tot een 'brulfte' en tot het voortbestaan van het Twentse geslacht.

Kortom, het onderschoer had in het leven van de Twentenaar een functie van verbinding tussen binnen en buiten. Het was een veilige bewaar-plaats, het leende zich goed als uitzichtpunt en het bood plaats voor menselijke contacten. Daar-om dit Onderschoer als symbool van het streven van de

Stichting Heemkunde Denekamp.

- Idee voor Onderschoer als titel voor dit blad en tekst is van J.A.Veldhuis te Denekamp (1918-1979).
- De omslagtekening is van Gerh.Broekhuis te Denekamp.

10e jaargang 1988 nr. 1**'t ONDERSCHOER**

't Onderschoer verschijnt vier keer per jaar, aan het eind van elk kwartaal en wordt toegezonden aan de donateurs.

OPLAGE

De oplage bedraagt 900 stuks. Abonnementsprijs: f.15,- per jaar.

Losse nummers: f.5,- exclusief verzendkosten. Verkrijgbaar bij 't Heemhoes en bij enkele boekhandels in de regio.

KOPY

Kopy voor dit blad moet twee maanden voor verschijning ingeleverd worden bij de redactie, p/a Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp.

Publikaties blijven eigendom van de auteur. Overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan na toestemming van de schrijver of de redactie van dit blad.

REDACTIE

H.J.Aasma, Willem Wegewartstr.1, 7591 IZ Denekamp; tel.(05413) 2434.

H.C.M.Boink-Wagenvoort, Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp.

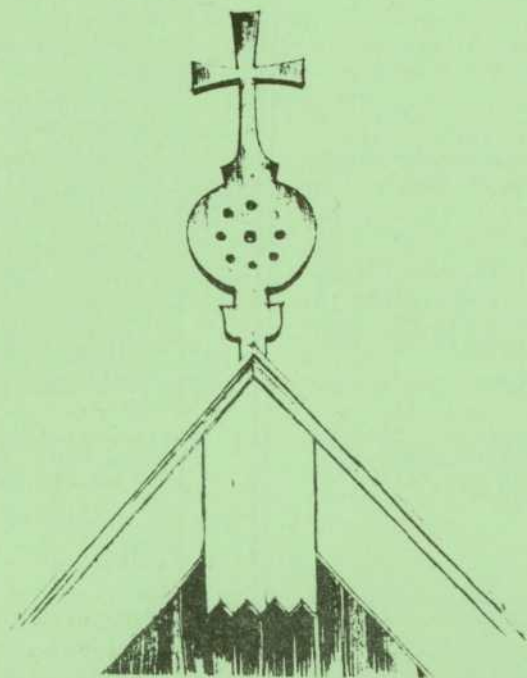
W.A.J.Nijhuis, Kasteellaan 4, 7591 PT Denekamp, tel.(05413) 1453.

J.A.den Ouden, Clematisstr.26, 7591 XH Denekamp; tel.(05413) 2800.

H.Boink, Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp; tel.(05413) 2261; (eindredacteur).

in dit nummer

- 1 n woord van te veurtn.
H.Boink.
- 5 niejs van 't Heemhoes.
- 17 voor u, door u.
H.Boink.
- 21 uit de krant van nu.
H.Aasma.
- 23 de gezondheidszorg in
Denekamp in de oorlogs-
jaren. (V).
G.van Zadelhoff.
- 27 Brooduitdeling op de
Ageler Es.
J.J.A.Broekhuis.
- 31 de waterspreeuw.
W.A.J.Nijhuis.
- 37 herinneringen aan de
openbare lagere school
te Denekamp. (I).
S.Wynia.
- 41 wijkverpleegster op het
platteland. (XV).
E.Bos-Hermelink.
- 45 het vooroorlogse joodse
leven in Denekamp. (IV).
H.Aasma.
- 49 vogels rondom Denekamp.
H.A.Meek.
- 53 75 jaar zusters Francis-
canessen in dorp Denekamp.
H.Aasma.
- 59 onze straatnamen.
H.Boink, J.A.den Ouden,
W.A.J.Nijhuis.

Gevelteken op vakwerkhuisje van Oude Elferink te Denekamp. Hostie, waarboven het kruis. Acht cirkels zijn uitgezaagd rondom een cirkeltje in het midden. Acht en negen zijn getallen die betrekking hebben op Christus. Negentiende eeuws.

Jan Jans.

Ergens tijd voor hebben, bestaat dat nog wel? Hebben we nog wel ergens tijd voor? Voor luisteren naar wat andere mensen ons te vertellen hebben, luisteren bijvoorbeeld ook naar een fijn muziekstuk..... Of horen we ons zelf alleen maar graag aan? Zijn we zo druk bezig met ons eigen ik-je, dat we de tijd vergeten; er gewoon aan voorbij rennen alsof er geen 'tijd' meer is? Kennen we eigenlijk nog wel 'tijd'? Weten we nog wel wat tijd is en wat we met tijd kunnen doen?

Ja, vroeger hadden de mensen tijd. Dat hoor je nog wel eens zeggen.

Vroeger, ja, wat is vroeger, wat heet vroeger? Is dat tastbaar of is het iets abstracts zoals de "IJstijd"? Doorgaans wordt bij "vroeger" gedacht aan tijden die een sfeer ademen welke naast rust wordt gekenmerkt door eenvoud, soberheid, door traditie en vaak ook een diep religieus leven.

Ondanks dat we zeker -ieder voor zich- anders over vroeger zullen denken, komt het daar wel op neer. Het is bij ons Twentenaren nog niet zo, dat we bij het woord "vroeger" het verbruikte zweet al ruiken. Vroeger, toen de mensen nog tijd hadden voor elkaar, voor

de ander. Vroeger, toen noaberhulp nog "richtig" noaberhulp was, was er nog tijd voor praten. Tegenwoordig lijkt het er vaak op dat de tijd van praten voorbij is.

Loodzware woorden lijken het: de tijd van praten is voorbij! Dat typeert ook zo duidelijk het gezicht van onze samenleving, die soms steeds naarstiger haar blik naar morgen in zich herbergt. Voor vandaag is geen tijd, voor elkaar hebben we geen tijd. We zijn.....

We zijn vaak zo bezig met ons zelf, dat we de werkelijke zin van het leven -soms- niet eens meer zien. We laten ons leven door anderen, door dingen, zelfs door onze agenda, die uitpuilt van allerlei "belangrijke" zaken, waarmee we ons menen te moeten bezighouden omdat het zonder ons anders niet kan, waarbij we dan haast onopgemerkt voorbij gaan aan het feit dat Keulen en Aken ook niet op één dag zijn gebouwd!

Waar gaan we toch naar toe, als we ons laten leven door zo'n papieren geval als een agenda. Een agenda, die voor 1988 al weer aardig gevuld dreigt te raken. Ja, "dreigt", want het is helemaal niet zo gezond als agenda's overvol zijn, het schaadt de gezondheid van de gebruiker. Boordevolle agenda's gaan werken als een keurslijf.

Een agenda heeft toch altijd al iets dictatoriaals in zich; hij schrijft voor wat we moeten doen, waar we moeten zijn en hoe laat, met wie we een afspraak hebben en welke verjaardag we niet mogen vergeten. Er zijn mensen, die met het grootste genoegen in hun agenda bladeren om te laten zien, dat ze geen dag en vooral geen avond meer vrij zijn. Ze voelen zich zelfs schuldig als er een niet ingevulde dag is, "want je kunt toch niet zomaar een dag hebben waarop je niets doet", hoor je ze dan welhaast hardop denken. Het leven is meer dan een ingevulde agenda. We moeten leren soms gewoon "nee" te zeggen..... -ook tegen agenda's- al valt ons dat wel eens zwaar.

De dagen zijn allemaal bezet.

De uren zijn zelfs afgetast.

Ik heb geen tijd voor vrouw en kinderen.

En heb de ontspanning ook al afgelast.

Toch maar wat fijn dat er een Stichting Heemkunde is, dan kun je je nog eens weer lekker ontspannen en kun je tegelijkertijd weer even de tijd van weleer voor je geest laten verschijnen met 't Onderschoer, als je dié tijd tenminste meegemaakt hebt. En anderen kunnen een moment in de spiegel van een vroegere samenleving kijken.

Wat je daar bij heemkunde allemaal niet kunt beleven. Door dingen uit het verleden te herleiden naar de dag van vandaag leer je begrip op te brengen voor die andere tijd, waarom dingen toen zus of zo hebben plaatsgevonden.

Leest u maar eens in het artikel over een wijkverpleegster op het platteland van mw.E.Bos-Hermelink of de bijdrage van mederedacteur H.Aasma over de zusters Franciscanessen in Denekamp. Verhalen die het toen weer een moment wat dichterbij brengen, zodat we het even kunnen aanraken. Asma heeft hierbij overigens aan het eind van zijn artikel nogal een verre vooruitziende blik, waar hij dit Onderschoer ook over vijfentwintig jaar nog laat voortbestaan. Het is geen opgave van de eerste orde, maar de huidige redactie zal doen wat in haar vermogen ligt het daarheen te leiden.

Hoe vindt u overigens de nieuwe omslag van ons blad? Het geeft wat meer aan wat een onderschoer is. Een stukje meer duidelijkheid in een wereld waarin "abstract" haast lijkt te zegevieren.

De redactie heeft Gerh.Broekhuis uit Denekamp gevraagd om het destijds ontwerp van Joh.Veldhuis opnieuw vorm te geven, waardoor de bedoeling van Veldhuis nog beter tot uitdrukking komt. De redactie vindt dat Broekhuis, die als fervent heemkunde-liefhebber en donateur van onze stichting met veel genoegen op ons verzoeken is ingegaan, daarin bijzonder goed is geslaagd, waarvoor veel dank.

In deze omslagtekening is zo ongeveer het hele heemkunde-oeuvre uitgebeeld: de natuur, de boerderij, monumentenzorg, het dialect en de volksverleving.

Ook is de achterzijde van de omslag gewijzigd. Hierop is aangegeven het gebied waar onze stichting zich voornamelijk bezighoudt.

De beide groene binnenbladen voorin en achterin zullen we de komende twee jaar vullen met respectievelijk geveltekens van boerderijen in onze gemeente en bijzondere planten uit ons gebied.

Soms denken we wel eens: vanwaar nu die grote belangstelling voor heemkunde.

Wij hopen zelfs binnenkort de 700ste donateur te mogen begroeten. Toch hoeft dit niet zo verwonderlijk te zijn. Alles wat met gemeenschappelijke oorsprong te maken heeft schijnt ons mensen te fascineren, te trekken, vermoedelijk ook omdat dit zo nauw samenhangt met onze toekomst.

Gelukkig ligt de landkaart van de toekomst niet kant en klaar getekend. Toekomst is niet alleen wat op ons af komt, het is ook waar wij zelf aan toe komen, wat we er zelf van maken, waar we zelf tijd voor menen te moeten hebben.

Achter de wolken schijnt dan zeker ook de zon, al hebben we daar de afgelopen zomer niet veel van mogen gewaar worden, terwijl deze "winter" de bladeren eigenlijk niet van de bomen en de kalender hadden gehoeven om het lente te laten worden. Hielden we in januari nog een slag om de arm, nu doet de natuur alsof het al voorjaar is, wat ons dat ook mag brengen: lente, geruisloos beginnend al in de kalenderwinter. Zien hoe de hemel de aarde in de lente weer opnieuw versiert. Hoe zullen we nog verrast worden met heerlijke zonnige dagen....

Niemand denkt er natuurlijk aan de lente te verwelkomen, want we hebben het allemaal te druk met onze eigen beslommeringen, we hebben er geen "tijd" voor. Toch betekent "lente" ook de overwinning van het leven, in de cultuur wel aangeduid met "pasen". Daarbij een ogenblik stilstaan, "tijdgenoten", kan in onze -soms- zo overhaast en jachtig lijkende maatschappij wel eens nuttig zijn, waartoe ik u, lezer, dan ook graag uitnodig.

Geern töt tookn moal.

H.Boink.

Denekamp, 20 februari 1988

NIEJS VAN T HEEMHOES

In deze rubriek wordt u door bestuur en redactie op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen binnen de Stichting Heemkunde. Ook kunt u hierin o.m. nieuws vinden van werkgroepen, van excursies, lezingen en tentoonstellingen.

EEN NIEUW GEZICHT

Het is u uiteraard meteen opgevallen toen u deze jongste uitgave van 't Onderschoer in handen kreeg: 't Onderschoer heeft een nieuw gezicht, een nieuw uiterlijk gekregen. Ik hoop en vertrouw dat u, evenals ik, de nieuwe voorplaat mooi zult vinden.

In 1978 startte Heemkunde Denekamp, zoals het toen nog (of: ook al) heette, met de uitgifte van een kwartaalblad, dat als ondertitel droeg: dorpsgeschiedenis. Het beperkte doel van het "contact-blaadje" werd in de eerste uitgave als volgt omschreven: "alles wat maar op de een of andere manier met vroeger van doen heeft, met hetgeen achter ons ligt te maken heeft, opschrijven, bestuderen en aanvullen met reeds bekende gegevens uit boeken en archieven".

De belangstelling voor het contactblaadje was van dien aard, dat reeds een jaar later, om precies te zijn op 3 april

1979, het contactorgaan " 't Onderschoer" ten doop kon worden gehouden. Een enthousiaste redactie was inmiddels gevormd en het "repertoire" aanzienlijk uitgebreid. Het hele heemkunde-gebeuren kwam aan bod. Een van de schrijvers in die eerste uitgaven van 1979 was Gerhard Broekhuis, met een interessant artikel over de "Stabat Mater". (Het nog eens nalezen zeker waard!). Welnu, hij is het ook die, in de meest letterlijke betekenis, (voor) de nieuwe voorplaat heeft getekend. Een knap stukje werk van deze "meester-tenenaar". Heel hartelijk bedankt, Gerhard Broekhuis!

Met dat al heeft 't Onderschoer nu de eerste negen jaren van haar bestaan achter de rug en hebt u nu de eerste uitgave van het 10e verschijningsjaar in de hand. Vele uren zijn in die afgelopen negen jaren door de redactieleden besteed aan uw en ons "blaadje". Voor dat vele werk en de goede zorg, die de redactie telkens weer besteedt aan 't

Underschoer, verdient zij heel veel dank en waardering.

De nog altijd groeiende vraag naar en oplage van het contact- orgaan wijst er op, dat de ge- varieerde inhoud velen aan- spreekt. Het enthousiasme en de kennis en kunde van de red- actieleden staan er garant voor dat 't Underschoer de toekomst met vertrouwen tege- moet gaat, zeker nu de kwali- teit van de voorplaat weer "spoort" met die van de in- houd.

Redactie: proficiat met het nieuwe gezicht van "uw" Onder- schoer en veel succes toege- wenst. Voor 't Underschoer zelf herhaal ik de wens, die ik bij haar ontstaan heb geuit: het ga je goed, evenals ieder die je zal lezen!

J.H.Borgman
(voorzitter)

CONTRIBUTIE 1988

Aan de oproep aan de donateurs om, naast de minimale bijdrage van f.15,- (indien mogelijk) een extra bijdrage te geven, is door vele donateurs gereaa- geerd. Het resultaat is dat er op dit tijdstip (begin februa- ri) reeds een bedrag van ruim f.1200,- aan extra contributie is binnengekomen.

Deze spontane reactie geeft het bestuur van onze stichting een stimulans om op de ingeslagen weg met veel ijver door te gaan. Vanaf deze plaats reeds harte- lijk dank aan al die donateurs, welke door het geven van een extra bijdrage als het ware hun instemming betuigden met datgene waarmee de Stichting Heemkunde Denekamp bezig is.

Maria Ribbert
(penningmeester)

IN MEMORIAM GERHARD BROENINK

Op woensdag 3 februari 1988 bereikte ons het droeve be- richt dat Gerhard Broenink was overleden, na een ziekte van bijna een half jaar. Hij werd 69 jaar.

Menig donateur en lezer van 't Underschoer zal Broenink niet of nauwelijks gekend heb- ben, maar voor de leden van de werkgroepen en geregelde bezoekers van 't Heemhous was hij een bekende en vertrouwde verschijning. Behalve dat Gerhard zich inzette voor twee werkgroepen, namelijk dialect en geschiedenis, had hij ook de uitgebreide foto- collectie van onze stichting onder zijn hoede. Hij heeft het hele foto-archief opgezet, geordend en zoveel mogelijk de bijzonderheden van de ver- schillende foto's uitgezocht en beschreven, een tijd lang samen met zijn zwager.

Elke woensdagavond zat hij in de heemkunde-bibliotheek wer- kend aan "zijn archief", wan- neer hij tenminste niet werd gestoord door binnenkomers zoals ondergetekende, die wat van hem wilden weten over vroegere jaren. In verschillen- de artikelen in 't Underschoer zijn feiten en gebeurtenissen verwerkt, die hij me op der- gelijke woensdagavonden in de heemkunde-bibliotheek vertel- de.

In de werkgroep geschiedenis, waar ik zo'n vijf jaar met hem heb mogen samenwerken, bracht hij steeds zinvolle zaken naar voren en zijn mening werd al- tijd graag gehoord. Hij had een goed geheugen en als hij wat vertelde kon je er van op aan dat het ook zo was of geweest was. Ook was hij een van degenen die meehielp en meepraatte bij het voeren van gesprekken met ouderen en het opnemen ervan op geluidsband.

Ongeveer drie weken voor zijn overlijden heeft hij nog mee-gepraat tijdens het opnemen van een bandje bij hem thuis, deze keer niet als ondervrager maar als ondervraagde.

We zullen Gerhard Broenink missen bij heemkunde; in onze bijeenkomsten en in "zijn foto-archief". Maar dat is niets vergeleken bij het gemis dat zijn familie zal voelen, bijzonder zijn vrouw en kinderen. Bestuur en werkgroepen van de Stichting Heemkunde Denekamp wensen hen strekte en kracht om dit grote verlies te kunnen dragen.

H.Asma.

ONZE NAJAARSBIJEENKOMST VAN 1987

Op maandag 30 november 1987 hield onze Stichting haar jaarlijkse najaarsbijeenkomst in zaal Knippers aan de Vledderstraat, waar het Diepenheimse zangduo Schreurs-Hiddink het talrijk opgekomen publiek vermaakte met liedjes in het Twents, tafelen uit het dagelijks leven gegrepen.

Nadien werden door bestuurslid Nijhuis dia's vertoond van de buurtschap Breklenkamp. Met veel interesse werden de plaatjes bekeken over boerderijen, oude bomen en bakhuizen.

H.Boink.

DE EXPOSITIE "MIRWEENTER"

Deze expositie werd onder de naam "Mirweenter in Twente en

de Duitse grensstreek" op vrijdag 18 december 1987 in het Koetshuis van het museum Huize Keizer geopend door mevrouw E.Bos-Hermelink. Aan deze handeling was al een heel program voorafgegaan, zoals optredens van de "Möln-daansers" uit Denekamp, gedichten en voordrachten van enige leden van de Heimatverein Metelen en van leden van onze eigen stichting. Staddirektor Lefers uit Neuenhaus, tevens beheerder van het Heimatmuseum aldaar, vertelde in het Nederlands en dialect op een humoristische manier over de gebruiken en gewoontes in die streek, in de midwintertijd. Ook burge-meester Norbart en voorzitter Borgman van de Stichting Heemkunde spraken enige woorden.

Het was een gezellige avond, waarvan de talrijke aanwezigen -het koetshuis was geheel gevuld- genoten hebben.

Zo'n duizend personen zullen de tentoonstelling in vier weken tijds bezocht hebben. Het hadden er wellicht nog meer kunnen zijn.

Van overal kwamen de bezoekers, ook velen van over de grens. Over het algemeen was men vol lof over de expositie.

Vanuit Metelen kwam er op zaterdag 2 januari 1988 een extra bus naar Denekamp voor de bezoekers van de tentoonstelling. Uit Nordhorn zijn er enkele klassen schoolkinderen geweest om te kijken hoe de mensen vroeger in Twente en in hun streken de wintertijd doorbrachten en de winterse feesten vierden. Ook andere scholen zijn er geweest, waaronder uit Oldenzaal.

H.Asma.

MTELEN - DENEKAMP

Zaterdag 2 januari 1988 kwam een groep mensen uit Metelen,

waaronder nogal wat jongeren, in Denekamp om de tentoonstelling "Mirweenter" te bekijken.

Aan de samenstelling van deze expositie was ook medewerking verleend door de Heimatverein Metelen.

Zo'n zestig personen kon stichtingsvoorzitter Borgman die middag rond half drie welkom heten in het koetshuis van het museum Huize Keizer, waar de gasten werden ontvangen. Daarna kon de tentoonstelling worden bekeken, terwijl vervolgens gelegenheid bestond de St. Nicolaaskerk te bezichtigen, waar Jos Wintels deskundige uitleg gaf. Aansluitend was er een nieuwjaarsborrel in het koetshuis en konden de bezoekers nog genieten van een prachtige diaserie van ons bestuurslid Nijhuis over de activiteiten, welke de Heimatverein Metelen en de Stichting Heemkunde Denekamp het afgelopen jaar 1987 samen hebben ondernomen. Heimatvereins Paul Mensing bedankte aan het eind van de middag voor de warme en hartelijke ontvangst, waarna de gasten rond vijfen weer vertrokken.

H. Brink.

WERK GROEP FLORA & FAUNA

Watervogels tellen

Jaarlijks worden in Nederland in de maand januari de watervogels geteld. Deze traditie wordt ook in Denekamp hoog gehouden. Door de zeer zachte winter was overal open water, zoals in de Bergvennen, het Omleidingskanaal, Singraven en het kanaal Almelo-Nordhorn. De volgende aantallen werden vastgesteld: Knobbelswaan - 5; Wilde Eend - 193, Kuifeend - 5, Brilduiker - 1, Grote Zaagbek - 2, Meerkooi-2.

De tellingen werden verricht door W. Gosemeyer, R. Hesselink en H. Meek.

H. A. Meek.

Heide afplaggen

Op 14 en 28 november 1987 organiseerde de werkgroep Flora en Fauna van de Stichting Heemkunde Denekamp weer haar landschaps-onderhoudsdagen. Er kwam een redelijk aantal deelnemers, die met het door het S.C.L.O. (Stichting Coördinatie Landschapsonderhoud Overijssel) beschikbaar gestelde gereedschap, weer een flink stuk heide hebben afgeplagd.

In totaal werden door zeven personen 38 produktieve uren gewerkt. Daarbij werd ongeveer 300m² afgeplagd. Voor koffie, snert en frisdrank werd gezorgd, zodat de deelnemers, mede door het prachtige herfstweer een prima geslaagde werkdag in de natuur hebben gehad.

Even werden we afgeleid van het werk door een voorbijtrekkende zwarte specht, die luid roepend over de toppen van de bomen vloog en zich af en toe voedsel zoekend aan een boomstam vastklampte.

Zo valt er in de natuur altijd wel wat te beleven en te zien.

Op de in voorgaande jaren afgeplagde proefveldjes groeien niet alleen weer duizenden nieuwe heideplantjes, maar ook veel zaailingen van de bremstruik. Kennelijk kunnen de zaden van deze, in de zomer met een flammende bloei kenmerkende struik, tientallen jaren haar kiemkracht blijven behouden in de zure humuslaag, die hier sinds de laatste plagbeurt zo'n veertig jaar geleden is ontstaan.

In maart 1988 hopen we dit werk voort te zetten.

J. Bruns.

TALK UP PLATT

Zondag 6 december 1987 was in Metelen in zaal Lampen-Pieper de jaarlijkse Talk-up-Platt bijeenkomst van de Heimatverein Metelen.

Met verscheidene personen wordt in dialect -in het plat dus- gepraat, worden interviews afgenomen. Dit soort bijeenkomsten, welke eens per jaar worden gehouden, heeft men in Metelen nu al voor de vierde keer. Aan deze bijeenkomsten is ook door de Stichting Heemkunde medewerking verleend.

Dit keer werden zaken behandeld als eerste hulpverlening (Malthezer) en Euregio. Ook was er een gesprek met de voorzitter van de Heimatverein Borghorst over het bezienwaardige Heimatmuseum Borghorst. Over Euregio interviewde de schrijver van dit artikeltje Paul Mensing, voorzitter van de Heimatverein Metelen. Mensing is ook raadslid van de gemeente Metelen en lid van de Euregio-raad.

Op de bijeenkomst in Metelen was een tiental belangstellenden uit Denekamp aanwezig.

Het voordeel bij dialectgebruik in beide plaatsen is dat je dan even vergeet dat er nog (echte) grenzen zijn tussen Duitsland en Nederland en dat er nog een pas nodig is om bij elkaar op bezoek te gaan. Iets waarvoor men zich bij de Euregio nogal sterk maakt, is juist het laten vervagen van de grenzen. Een goede zaak, die alle inzet van Euregio en van ons allen waard is. De Heimatverein Metelen en de Stichting Heemkunde Denekamp dragen daaraan hun steentje op bescheiden schaal bij.

H.Boink.

BEDANKT

De afgelopen periode zijn de volgende schenkingen ontvangen, waarvoor hartelijk dank.

- * Van mevr.M.Westerhof-IJland te Denekamp een paar oude schaatsen, oud keukengerei en oude kranten en tijdschriften.
- * Van eerwaarde zusters Franciscanessen te Denekamp twee oude kerkboeken en vele bidprentjes.
- * Van H.A.G.Mensing te Denekamp een paar oude schaatsen.
- * Van mevr.Schaafstra uit Denekamp een hoge zijden hoed.
- * Van fam.Borghuis uit Denekamp een nieuwjaarskoekenijzer.
- * Van de heer Timmer uit Denekamp acht opbergrekken.
- * Van mevr.Albrink uit Denekamp een petroleumstel.
- * Van fam.Bonke uit Denekamp twee oude kranten.
- * Van fam.B.Asma uit Denekamp twee dienbladen.
- * Van mevr.Leferink-Hermelink uit Reutum drie foto's bischopswijding mrg.Hermelink.

J.A.den Ouden.

COLLECTE ANJERFONDS

Vorig jaar heeft onze stichting voor het eerst medewerking verleend aan de jaarlijks door de gemeente georganiseerde collecte voor het provinciaal Anjerfonds. Dit Anjerfonds heeft als doel het bevorderen van de zelfwerkzaamheid op het gebied van kunst, cultuur en natuur-

behoud, hetgeen plaatsvindt door het leveren van financiële bijdragen.

De inzameling wordt steeds gehouden door leden van culturele en aanverwante instellingen.

Van dit Anjerfonds hebben wij ook al enkele keren een bijdrage gekregen.

Ook dit jaar vindt deze collecte weer plaats en wel in de periode van 6 tot 19 juni a.s.

Onze stichting zal wederom medewerking verlenen. Het bestuur wil de collecte van harte bij u aanbevelen.

H.Boink.

WERKGROEP GESCHIEDENIS

De door de werkgroep geschiedenis voorbereide en samen met de werkgroep exposities opgezette tentoonstelling "Mirweenter" is, nu dit wordt geschreven, al weer enkele weken achter de rug.

We zijn nu bezig gegevens te zoeken en bijeen te brengen voor de dit jaar te houden exposities over "weven en weefkunst" en over "meester Dingeldein". Ook artikelen, foto's enz. van en over het kanaal Almelo-Nordhorn, waaraan hoogstwaarschijnlijk in 1989 een expositie zal worden gewijd, zoeken we momenteel bijeen.

Het aantal data met gegevens voor een nog te maken databoekje van Denekamp en zijn inwoners, groeit nog steeds. Meer dan 1000 feiten en data zijn inmiddels bijeengebracht en op een voorlopig kaartstelsel overgebracht. Het boekje zal nooit volledig kunnen zijn, maar we hopen toch dat we de voornaamste, maar ook veel, minder belangrijke feiten in het

boekje bij elkaar krijgen.

De dinsdagavond heeft de werkgroep, in navolging van de werkgroep boerderijen, nu aangewezen als werkvond. 't Heemhoes is dan ook die avond geopend en leden van deze werkgroepen kunnen binnenlopen om bijv. gegevens te zoeken voor het databoekje, voor een van de komende exposities of voor andere dingen.

Ook zullen er op die dinsdagavonden gesprekken worden gehouden met wat oudere Dene-kampers, die over hun vroegere beroep of ambacht iets kunnen vertellen. We zoeken hiervoor nog mensen van ongeveer 60 jaar en ouder die wat willen vertellen over bijv. het werken vroeger in de landbouw, de textiel, de bouw, de bakkerij, de smederij, de klompenmakerij en in een winkel.

Het aantal werkgroepleden is de laatste tijd door diverse oorzaken wat teruggelopen, zodat we best enige versterking kunnen gebruiken.

H.Asma.

VOORJAARSWANDELING

Op zondag 17 april 1988 kunt u onder leiding van de heer H.A. Meek genieten van de voorjaarsgeluiden van de natuur. Vooral aan de vogelzang op het landgoed Singraven zal aandacht besteed worden. Meek, die lid is van de Werkgroep Flora en Fauna, is in Twente bekend om zijn kennis van de vogelgeluiden.

Vertrek: 8.30 uur.

Vertrekpunt: watermolens Singraven.

De duur van de wandeling is ca. 2½ uur; afhankelijk van de

weersomstandigheden kunnen laarzen nuttig zijn.

H.Boink.

BIJEENKOMST BESTUUR MET WERKGROEPEN

Op maandag 25 januari 1988 werd in het koetshuis van het museum Huize Keizer de jaarlijkse bijeenkomst gehouden van het bestuur van de Stichting Heemkunde met de leden van alle werkgroepen.

Het grootste deel van de werkgroepleden bezocht deze bijeenkomst, die bij verhindering van voorzitter Borgman voorgezeten werd door vice-voorzitter Hamers.

Na de opening gaf deze een overzicht van de financiële toestand van de stichting, deed uit de doeken waarmee het bestuur zich in de afgelopen jaar 1987 zoal had beziggehouden en waar ze zich op dit moment mee bezighoudt.

Hierna gaven woordvoerders van elk der werkgroepen een kort jaaroverzicht en vertelden ze iets over datgene wat ze momenteel doen en welke plannen er in de onderscheiden werkgroepen nog op uitvoering wachten. Ook de redactie van 't Onderschoer meldde het een en ander over de tiende jaargang, waarmee 1988 wordt ingegaan.

Van de gelegenheid om vragen te stellen werd goed gebruik gemaakt. Naar aanleiding van bepaalde vragen ontspannen zich levendige discussies.

Na de pauze liet bestuurslid W.Nijhuis een serie schitterende natuur-dia's zien, waarbij hij allerlei bijzonderheden vertelde.

Hierna bleven de meesten nog

een gezellig uurtje napraten over deze geslaagde en geanimeerde bijeenkomst.

H.Asma.

MONUMENT VOOR JOODSE INWONERS DENEKAMP

Zoals de lezers bekend zal zijn wordt in Denekamp op initiatief van onze stichting een monument opgericht ter herinnering aan de joodse gemeenschap van Denekamp, die sinds 1942 niet meer is. In het vorige Onderschoer schreven we hierover reeds. Inmiddels is een oprichtingscomité, bestaande uit de heren J.H.Borgman, C.C.M.Hamers, J.M.Jorna, S.Wynia en H.Boink, bezig om een en ander -in overleg met de gemeente- uit te voeren. Het monumentje, dat komt te staan in de Vledderstraat te Denekamp ter hoogte van de plek waar eens de synagoge stond, zal op dinsdag 3 mei 1988 worden onthuld.

Het monument bestaat uit een beeld in brons dat staat op een zandstenen sokkel, waarin verwerkt is de gevelsteen uit de voormalige synagoge van Denekamp, welke zich thans nog bevindt in een kapelletje aan de Molendijk. De sokkel zal voorts bevatten een koker met daarin een lijst met namen van de in 1941/1942 omgekomen joodse medeburgers. Het beeldje is gemaakt door de kunstenaresse Truus Menger uit het Noord Hollandse Venhuizen, terwijl de sokkel gemaakt wordt naar een ontwerp van de Denekampse architect Knippers.

De Stichting Heemkunde wil met dit monument bereiken dat enerzijds de herinnering levend wordt gehouden aan de vroegere joodse inwoners van Denekamp, terwijl er anderzijds een symbolische waarschuwing van mag uitgaan tegen de gevolgen van oorlog en ver-

volging, zoals die ook vandaag nog in de wereld plaatsvindt.

Bij de officiële onthulling van het monument zullen de hoogste groepen van alle Denekampse basisscholen worden betrokken, alsmede een schoolklas uit het Westfaalse Metelen.

Voor de scholen komt een brochure beschikbaar. Muzikale ondersteuning worden verleend door de muziekscholen in Denekamp en Nordhorn. Het ligt verder in de bedoeling de onthulling te laten plaatsvinden door Benno en Jacob Elkus, respectievelijk wonende in Australië en Israël. De beide broers Elkus zijn de enige overgeblevenen van de joodse gemeenschap van Denekamp.

In het gemeentehuis van Denekamp wordt voorts een tentoonstelling ingericht van werken van Truus Menger, aangevuld met materiaal uit het Joods Historisch Museum te Amsterdam. Tevens zal door onze stichting plaatselijk materiaal tentoongesteld worden. De tentoonstelling zal diezelfde dag worden geopend en duurt ca. drie weken.

H.Boink.

NIEUWE DONATEURS

De afgelopen periode gaf weer een flinke stijging van het donateursbestand te zien. Maar liefst 27 nieuwe donateurs hebben zich aangemeld, bijna het dubbele van de voorgaande periode. Vermindert met zes uitschrijvingen in 1987, als gevolg van overlijden en verhuizingen is

het aantal donateurs op dit moment 668.

Bedenkende dat op de voorjaarsbijeenkomst in 1986 de 500ste donateur werd verwelkomd, op de voorjaarsbijeenkomst 1987 de 600ste, dan zou (bijna traditiegetrouw) op de voorjaarsbijeenkomst op 28 maart 1988 de 700ste donateur door onze voorzitter verwelkomd kunnen worden. Een leuke attentie voor zowel de 700ste donateur als ook voor degene die deze opgeeft, zal daarbij dan zeker niet ontbreken.

De volgende personen hebben zich aangemeld:

J.Groener, Harbertweg 2, Beuningen; J.Sleiderink, Harbertsweg 1, Beuningen; L.A.G. van Capelle, Denekamperstr.26 Beuningen; Twentsche Courant, t.a.v. G.B.J.Vaanholt, Brinkstr.30 Hengelo (o); J.A.Wolkotte, Disseroitweg 31, Lattrop; M.J.In 't Veld, Weerinkstr.12, Denekamp; Joh.Kuipers, Lippertweg 7, Oud Ootmarsum; E.L. Weegerink, Kasteellaan 1, Denekamp; B.Slatman, "De Wildspieker", Sprengendalsweg 3, Hezingen; G.Riesmeijer, Stroothuizerweg 16, Denekamp; H.A. Eertman, Sombeekweg 8, Denekamp; A.M.Nijland, Stroothuizerweg 15, Denekamp; M.Sombekke, Wilhelminastr. 45, Denekamp; B.Postel, Van der Heijdenstr. 18, Denekamp; K.Bode, Burg Wyniastr.40, Denekamp; B.Ossenvoort, Hanzeweg 13, Denekamp; G.F.Oude Elferink, meester Muldersstraat 59, Denekamp; K.van der Veen, meester Muldersstraat 53, Denekamp; K.Daniëls, Bovenkerkerweg 112, Amstelveen; J.B.Niehof, Brookhaasweg 20, Denekamp; G.Nijmeijer, Oude Dijk 9, Denekamp; G.Aarninkhof, Stroothuizerweg 27, Denekamp; J.J.Nijmeijer-Doorn, Beatrixstraat 24, Denekamp; G.W.van Stein Callenfels, Paasbergweg 6, De Lutte; B.Foppe, p/a Bromelliastraat 50, Denekamp; H.J.Baalhuis, Lat-

tropperstraat 101, Denekamp;
M.G.Olde Dubbelink, Wilhel-
minastraat 4, Denekamp.

J.A.den Ouden.

TENTOONSTELLINGEN IN MUSEUM HUIZE KEIZER

In het museum Huize Keizer te Denekamp zijn de komende maanden de volgende tentoonstellingen te zien.

Tot 10 april 1988: Dertig jaar fotografie in Denekamp. Ben van der Maas.

Van 24 april tot 23 mei 1988: Mensink-schilderijen; olie- en verf schilderijen uit de jaren '20 - '30 van de Denekampse schilder J.Mensink.

Van 29 mei tot 12 juni 1988: Kunstwerken van leerlingen van de San Salvator-mavo en VBO-scholengemeenschap Denekamp.

H.Boink.

EEN MONUMENT VOOR MEESTER DINGELDEIN

Zoals u in de vorige aflevering van 't Onderschoer al hebt kunnen lezen is er vanuit ons bestuur een activiteit ontwikkeld om te komen tot een monument voor meester Willem Dingeldein.

Er is inmiddels een werkomité gevormd waarin naast vier bestuursleden van onze stichting (Borgman, Boink, Wynia en Asma) zitting hebben mevr.A. Dingeldein te Denekamp, na-

mens de familie Dingeldein, drs.A.L.Hulshoff te Enschede (oud directeur van het Rijksmuseum Twenthe in Enschede), G.M.Roding te Lonneker (oud-directeur van het Natuur-Historisch Museum te Enschede) en G.van Heek uit Velp (familie Van Heek 's Heerenberg).

Verder komt er een Comité van Aanbeveling, waarin door verschillende personen toegezegd is te willen deelnemen, waaronder ook vooraanstaande Denekampers als burgemeester Norbart, pastor Heuven en de oud-Denekamper emeritus-domine Jebbink.

De plaats waar het monument zal komen is bekend, zoals we de vorige keer al schreven, namelijk het plantsoentje voor het geboortehuis van Willem Dingeldein. Welke kunstenaar het beeld zal maken staat nog niet vast. Het is de bedoeling dat het monument dit najaar wordt onthuld. Tegelijkertijd zal dan een boek verschijnen, waarin naast enige herinneringen aan Dingeldein, van mensen die hem gekend hebben, een lijst van al zijn geschreven artikelen en boeken zal komen te staan. De hoofdmoot van het boek zal een nog niet gepubliceerd manuscript van Dingeldein zelf zijn over een Ootmarsums gezin in de patriotentijd, dus uit de periode rond 1800.

Van de verdere ontwikkelingen rond dit monument houden we u op de hoogte.

Verder is het de bedoeling dat er in het koetshuis van het museum Huize Keizer een tentoonstelling komt over de persoon van meester Willem Hendrik Dingeldein.

H.Asma.

METELN - DENEKAMP

Op zaterdagmorgen 11 juni 1988 komt een groep van ca. veertig

personen uit Metelen in Denekamp e.o. een fietstocht houden, welke georganiseerd wordt door onze stichting. Het is de bedoeling dat die dag de Springendalroute (plm.60km) gereden wordt. Belangstellenden onder de donateurs kunnen hieraan deelnemen. Men kan hierover inlichtingen krijgen op 't Heemhoes, tel.(05413) 4656. Te zijner tijd volgt in de plaatselijke pers nadere informatie.

H.Boink.

EXCURSIE ST.NICOLAASSTICHTING

Al weer een jaar geleden is het dat er in het museum Huize Keizer te Denekamp door de Stichting Heemkunde Denekamp een tentoonstelling is gehouden over "75 jaar Zusters Franciscanessen in Denekamp". Tijdens de openingsbijeenkomst werd onze stichting door Provinciaal Overste, zuster Aquino, de mogelijkheid geboden een excursie te houden op de St.Nicolaasstichting in Noord Deurningen.

De St.Nicolaasstichting is het Moederhuis van de Zusters Franciscanessen in ons land. In 1875 werd het klooster daar gevestigd in het voormalige gravenhuis -een oude havezathe- door zusters uit het Duitse Thuine.

Inmiddels is voor deze excursie een datum afgesproken en wel 17 april 1988 van 14.00 - ca. 17.00 uur.

De donateurs van onze stichting zijn die middag om twee uur van harte welkom bij de zusters van de St.Nicolaasstichting, Gravenallee 30 te Noord Deurningen.

U dient er rekening mee te houden dat geen afzonderlijke uitnodiging volgt.

H.Boink.

ENQUETE OVER 't ONDERSCHOER

Zoals beloofd in het vorige Onderschoer zouden we in dit nummer terugkomen op de in 1987 gehouden enquête over dit orgaan.

Ongeveer zeven procent van onze donateurs, dat is 43, heeft het formulier ingevuld teruggestuurd.

De eerste vraag over de algemene indruk van 't Onderschoer werd door vrijwel alle inzenders met goed beantwoord. Ook de gevarieerdheid van de artikelen, (vraag 2) vonden alle inzenders op twee na voldoende.

Enkelen waren van mening dat er wat veranderd moest worden. Zo zou de inhoud wat selectiever en kritischer moeten zijn en zou er wat meer over Agelo, Nutter en Oud Ootmarsum geschreven moeten worden.

Naar onze mening zijn we -waar dit mogelijk is- nogal selectief bij het samenstellen van de inhoud van dit blad, dat overigens geen opiniblad is. Ondanks dat treft u daarin -vooral in de rubrieken- toch wel kritische kantmeldingen aan. Meer artikelen over de buurtschappen rond Ootmarsum zitten (al langer) in de pen en zullen er ook zeker wel uit komen.

De overgrote meerderheid van de inzenders vond dat er over de in (vraag 4) genoemde onderwerpen niet minder geschreven moet worden. Op enkelen na vond men het dan ook voldoende of wilde men wat meer over genoemde onderwerpen lezen. Een kleine meerderheid

wilde wat meer gesprekken met oudere mensen in 't Onderschoer.

Bijna alle inzenders lezen ook de rubrieken op de eerste twintig bladzijden (vraag 5). Alleen de rubriek "Uit de krant van nu", scoort wat lager, maar die is dan ook bedoeld als een soort documentatie of naslagmogelijkheid. Vooral wat oudere mensen vinden de letters in deze rubrieken wat klein. Ze zijn inderdaad minder groot dan de letters in het overige gedeelte, maar toch even groot als de letters in de krant. Hiermee is meteen (vraag 6) beantwoord.

Voor een jeugdrubriek (vraag 7) is een kleine meerderheid, als we tenminste degenen er bij tellen die twijfelen, maar het toch willen proberen.

Van de mogelijkheid om op- of aanmerkingen te maken werd ruim gebruik van gemaakt. De meerderheid van de opmerkingen was zodanig dat de redactieleden bijna de neiging zouden moeten hebben naast hun schoenen te gaan lopen. Maar dat doet deze redactie niet. Zij staat nog steeds met beide benen op de grond en kan daardoor met een positieve benadering de wat meer kritische opmerkingen aan, zoals: "De tekening van 't Onderschoer op het voorblad is niet helemaal juist". Daaraan is -naar wordt aangenomen- op redelijke wijze inmiddels tegemoet gekomen. Anderen zagen graag een jaar-index en een inhoudsopgave van alle verschenen nummers. Nu daaraan wordt gewerkt. Ook zag men graag wat meer foto's en tekeningen. Helaas is dat bij het huidige eenvoudige drukproces nogal moeilijk te verwezenlijken. Niet dat het onmogelijk is, maar de kwaliteit is vaak minimaal. Het heeft echter de aandacht van de redactie.

Eén inzender zag graag aanwijzingen in 't Onderschoer, zodat particulieren zelf wat meer zouden kunnen doen aan verfraaiing van het landschap en opstallen, bijv. planten van diverse struiken en houtwallen en aanbrengen van drinkbakken voor vogels.

Weer een andere inzender heeft de indruk dat alleen geboren Denekampers actief kunnen meedoen en vraagt of er geen avonden georganiseerd kunnen worden die worden verzorgd door bestuur en werkgroepen zelf. Dit zal aan hen worden doorgegeven.

Ook blijken sommigen te denken dat alleen niet in Denekamp geboren binnen onze stichting actief zijn en daar zelfs de dienst uitmaken. Voor alle duidelijkheid: beide "groepen" zijn van harte welkom en maken zowel deel uit van bestuur als van de werkgroepen. Eén inzender wil graag wat meer over vroegere wegenplannen en bebouwingen, vergelijkingen en plattegronden van vroeger en nu. En wat over oprichting en ontwikkeling van verenigingen; verder een rubriek "Denekamp 100 jaar geleden". Ook de redactie deelt deze wensen, hoewel er zo nu en dan wel iets geschreven wordt over een eeuw geleden. Iemand schrijft "steeds dezelfde schrijvers; wat als die wegvallen?" Verder: "fijn blaadje, lees het helemaal uit".

De redactie streeft uiteraard continuïteit van dit blad na. Hopelijk is het de redactie gegeven dit werk nog lang te mogen doen. De huidige redactie zal er in elk geval voor zorgen dat voldoende schrijvers bijdragen zullen leveren om het gesignaleerde risico te kunnen beperken. Opmerking: Dat wegvallen van die schrijvers, hopelijk gebeurt dat nog lang niet.

Dit waren in het kort de con-

clusies van de ingezonden enquêteformulieren. We danken de donateurs, die de moeite hebben genomen het formulier in te vullen en op te sturen.

De redactie.

TELEACCURSUS GENEALOGIE

Het beoefenen van genealogie is voornamelijk het werk van amateurs. Het is een veel tijd eisende hobby, waarbij speurzin, nauwkeurigheid en uithoudingsvermogen wordt gevraagd. Zoals bekend houdt ook onze werkgroep genealogie zich hiermee bezig.

Teleac verzorgt dit jaar een cursus Genealogie, waarin de bouwstenen worden aangedragen voor een verrassende ontdekkingsstocht naar de familiere afstamming.

De Teleac-cursus laat zien dat genealogie behalve stamboomonderzoek vooral ook een studie is van de familiegeschiedenis. Er is een cursusboek dat f.39,- kost en is te bestellen door overmaking van dit bedrag op postgiro 54 42 32 ten name van Teleac, Utrecht, onder vermelding van "Genealogie". De televisielessen volgen het boek. In de loop van zes lessen ziet men hoe de voorouders van iemand worden opgespoord. In de radiolessen wordt uitvoerig aandacht besteed aan de herkomst van familienamen. De tv-lessen zijn vanaf 19 mei 1988 wekelijks te zien op donderdag van 18.30 tot 19.00 uur, via Ned.3. De radiolessen zijn vanaf 24 mei 1988 te volgen via Radio 5 en wel op de dinsdagen van 20.30 tot 21.00 uur.

H.Boink.

NATIONAAL MUSEUMWEEKEINDE

Ook dit jaar is er weer het nationaal museumweekeinde, dat plaatsvindt op 9 en 10 april a.s. Daaraan doet het museum Huize Keizer mee, alsmede 't Heemhoes, het informatiecentrum voor heemkunde in Dene-kamp, dat daartoe beide dagen evenals het museum geopend zal zijn.

H.Boink.

JACHT

's Morgns vreug moeder: "Va, wat zöl wie vedaag ettn?"
T Hef ja vreursn, kaans wal n luk moos kokkn". Mooder wol moos haaln en zöt nen haasn middn in n hof an t vrettn.
Va zeg: "Doe gees veur dat gat in de heg zittn en heuls dien rok dr veur. En ik goa in n hof en jaag em droet". Doar koopt n haasn an en hup bie moeder onder n rok. n Heer, wel de jacht doar hef, zag dit.
Hee koopt dr an en zeg: "Dat is diefstal van wild, dat mag niet!"
"Wat," zea de boer, "wat zöl nich meugn?" Wel hef dan de jacht bie miene vrouw oonder n rok, doe of ik?"

VOOR U, DOOR U

Deze rubriek is bedoeld als contactmogelijkheid met en voor onze lezers, waarbij met name gedacht is aan vragen, opmerkingen en suggesties. Daarnaast biedt deze rubriek de redactie ook de mogelijkheid vragen aan u te stellen.

Enige tijd geleden was ik in het Gelderse Wichmond. Het was op een zaterdag, 's avonds tegen zevenen, toen ik de klokken van de enige N.H.Kerk hoorde luiden. Ik vroeg onze gastheer waar dat op duidde, daar in protestantse kerken gewoonlijk op zaterdagavond geen kerkdiensten plaatsvinden. Hij vertelde dat het in de Gelderse Achterhoek een heel algemeen gebruik was bij de Hervormde kerken dat de koster zaterdagavonds om zeven uur de klokken luidde en dit voorts zondags om negen uur en tien uur herhaalde, hetgeen bedoeld is voor de kerkdienst van zondag om tien uur. Het gebruik was naar de mening van mijn gastheer, die daar in de streek geboren en getogen was, al erg oud.

Als we bedenken dat er vroeger weinig middelen waren om communicatie op afstand te overbruggen, was het gelui van kerkklokken een goed hulpmiddel vooral op het platteland. Hiervan werd ook bij ons vroeger wel gebruik gemaakt.

Maar een dergelijk gebruik om "de zondag in te luiden" is mij behalve in Denekamp, bij de r.k.kerk, in onze contreien niet bekend.

Wie weet hiervan iets meer te vertellen?

Van de heer G.van Zadelhoff uit Nijverdal ontvingen we de volgende reactie als aanvulling op het stukje over "vreemde watervogels in Denekamp", dat in de vorige aflevering van 't Onderschoer in deze rubriek stond (pagina 20/21).

"Nu de beken en kleine rivieren weer schoon zijn zullen er wel meer watervogels terugkeren.

De zwarte dode Regge is weer schoon en de watervogels kunnen er weer landen. 's Zomers zie ik ze niet, maar in het najaar verschijnt er een aantal dodaarsjes op de Regge, naast o.a. Eenden, Zwanen en Waterhoentjes.

Vanaf het fietspad langs de

Regge te Hulzen en Schuilen-
burg kun je ze waarnemen,
duikend en zwemmend
in het water.

Het is meer dan waarschijnlijk dat ze ook op de Dinkel zijn of komen. Dringend is gewenst dat men deze waterwegen vrij houdt van watersporters! Laat men toch alsjeblieft deze plekjes ook niet naar zich toe graaien. We zijn toch immers ook rentmeester over alle ge-
vogelte.
De dodaars tracht zelfs al te overwinteren in de grachten van de steden. Dat is dan meer zoiets als een vluchteling in een slecht behuist vluchtelingenkamp. Zoals bij de in-
leiding van 1987/4 gezegd werd moeten zeker deze "restauratie"-signalen van de natuur op hand-
worden gedragen".

Ons mede-redactie-lid H. Asma schrijft het volgende:
"Naar aanleiding van opmerkingen op de expositie "Mirweenter" over de naam van een draaitol, die in Twente "ieskloot" werd genoemd de volgende vragen en opmerkingen:

1. De naam "ieskloot" schijnt niet overal in Twente voor te komen. Waar dan wel en waar niet?
2. Is de naam in Denekamp nog bekend en zijn er nog kinderen die er nu nog mee spelen of gespeeld hebben? (met de tol).
3. Waar zou de naam vandaan komen? Had de tol vroeger enig verband met het ijs? Werd er mee op het ijs gespeeld?

In Dijkhuis "Twents in woord en gebruik" is het woord wel te vinden. Hier wordt het ver-
taald met "draaitol".

Voor mensen, die helemaal niet weten wat voor soort tol de

"ieskloot" is, het volgende.
Het is een peervormige tol met aan de onderzijde een stalen afgeronde punt en aan de bovenkant een cilindrisch gedeelte van ongeveer 1,5cm rond, met een hoogte van +1cm. Het touw of snoer van ruim een meter lengte werd één keer rond het cilindrische gedeelte gewonden en vandaar uit naar beneden naar de punt. Vanuit de punt ging het snoer al ronddraaiende langs het peervormige gedeelte weer naar boven. Het tweede uiteinde van het snoer werd om de hand of om enkele vingers gewonden. Vervolgens werd de tol omgedraaid en op de vloer geworpen, waarop ze dan ongeveer een minuut bleef rondraaien. Hoe gladder de vloer hoe langer de "ieskloot" bleef ronddraaien".

De heer B.J. Derkman uit Denekamp wees ons er op dat door de heer Haamberg uit Oldenzaal in 't Onderschoer 3/1987 in deze rubriek (pagina 13) iets onjuist is weergegeven. Haamberg schrijft dat de "achterboks" van een paardetuig diende om te voorkomen dat de lading op een wagen begon te schuiven. Derkman stelt dat de "achterboks" is om te voorkomen dat de wagen het paard niet op de hakken loopt bij een afdaling; "de Achterboks" zorgde er dus voor dat de wagen werd afgeremd.

De heer F.G. Dierick reageerde op het door hem geschreven artikel over Chronogrammen, dat was opgenomen in de vorige aflevering van 't Onderschoer.

"Helaas zijn er in het latijnse chronogram net zoveel typefoutjes geslopen, dat enkele mensen me hebben opgebeld omdat ze "er niet uit kwamen".

Voor de duidelijkheid noem ik even de struikelpunten:

1. Er staat een 7 in plaats van een "f";
2. De woorden "honorI" en "assVrreXIt" waren door-midden gehakt.
3. In plaats van een hoofd-letter "I" stond er de kleine letter "l", en dat werkte juist hier nogal verwarrend.

De juiste tekst van het latijnse chronogram luidt dus

fillae patrIs aeternI
MatrIs fillI Del
sponsae spirItUs sanCtI
VirgInIs slne labe honorI
assVrreXIt. (1793)"

Vervolgens schrijft Dierick: "Mijn broer Wilfried, die kennelijk meer in deze materie zit, wees me er op, dat chronogrammen in de 17e, 18e en 19e eeuw, nogal eens gebruikt werden op de titelpagina's van boeken. Ook waren ze geliefd op herdenkingspenningen. Vooral in Zuid-Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk (en Hongarije vormde toen een eenheid met Oostenrijk) waren zeer geliefd. Zowel in de landstaal als in het Latijn.

Iemand die er een echte studie van gemaakt heeft, is een zekere heer B. Grothues. Hij schreef een boek, o.a. over chronogrammen; onder de titel "Anna sust Susanna" (deze titel is ook achterstevoren te lezen).

In dat boek vermeldt hij vele honderden chronogrammen. In het jaar 1977 schreef hij een klein boekje in de "A.O.-reeks" onder de titel: "het exCellente Chronogram in een leesbaar a.o. boekje bijLeen-gebruCht op Vier-en-twintig pagina's Door b.grothues." (1977), waarin hij er ook tientallen vermeldt uit het Nederlandse taalgebied."

In 't Onderschoer 1986/4 werd in deze rubriek een oproep geplaatst om gegevens over een Duitse vroedvrouw, in de twintiger jaren van deze eeuw als zodanig werkzaam geweest in Lattrop en Breklenkamp. Hierop werd in 't Onderschoer 1987/1 gereageerd met het gegeven, dat de betreffende vroedvrouw "Lavar" heette en afkomstig zou zijn uit Neuenhaus.

Mede-redactielid J.A.den Ouden laat ons in dit verband het volgende weten.

"Naar aanleiding van een en ander reageerde onlangs de heer Maatman uit Lattrop en deelde ons het volgende mee. Hanna Lavarre woonde niet in Neuenhaus maar in Lage. Ze woonde aan de weg Ootmarsum - Lage in een wit huis, toendertijd een café, rechts van de straat even voor Lage. Als er een nieuwe wereldburger in aantocht was, werd Hanna gewaarschuwd. Ze kwam dan per fiets naar Lattrop of Breklenkamp om bij de bevalling te helpen. Omdat in die tijd "n foezel" in Duitsland veel goedkoper was dan in Nederland smokkelde Hanna hiervan wel eens een flesje mee, als dit haar besteld werd. De grenskommiezen kwamen dit echter op de een of andere manier aan de weet. Zo werd ze een keer aan de grens in Breklenkamp aangehouden. Omdat de kommiezen geen lijfsvisitatie aan een vrouwelijk persoon konden doen, moest Hanna mee naar Lattrop, waar dit moest gebeuren door de dames Horst-huis, als visiteuses daartoe aangewezen. Onderweg daarheen kon Hanna echter de fles met het edele nat laten verdwijnen, zodat bij de visitatie in Lattrop geen "foezel" bij haar werd gevonden. De heer Maatman vertelde dat vóór Hanna Lavarre "Smitssien" de bevallingen in Lattrop en Breklenkamp deed en dat dit na Hanna -bij het inwerkingtreden

van de kruisverenigingen-verricht werd door zuster M. Hermelink.

Misschien is het goed eens op een rij te zetten wie hier zoal behulpzaam zijn geweest bij bevallingen en bij wat nu wijkverpleging heet. Wie pakt de draad verder op?

Wie wel eens bij de Bergvennen in Lattrop komt zal ontdekt hebben dat daar de afgelopen maanden het een en ander is gebeurd.

Oude en jonge opslag van den en berk zijn er verwijderd. Er zijn nogal mensen, die hierop verontwaardigd gereageerd hebben. Dit is ook begrijpelijk, als vooral de plaatselijke bevolking daarover vooraf slechts matig of in het geheel niet geïnformeerd is.

Doel van de ingreep was de werking van de wind op het water weer mogelijk te maken. Als gevolg hiervan wordt door de waterbeweging voorkomen dat afgestorven plantedelen in een dikke laag naar de bodem van de vennen zakken. Op de kale, zandige bodem die door de golfwerking ontstaat kunnen planten groeien, die karakteristiek zijn voor dit type voedselarme heidevennen. Uit onderzoek is gebleken dat als gevolg van de zure regen de meeste vennen in Nederland zwaar aangetast zijn.

De Bergvennen behoren tot de laatste vennen in Nederland met bijzonder waardevolle oeverkruidvegetaties. Door het beheer, dat nu in het terrein heeft plaatsgevonden, zijn de omstandigheden voor deze vegetaties sterk verbeterd.

Wist u dat Denekamp zo'n driehonderd jaar geleden een kunst-

schilder, met redelijke bekendheid, heeft "voortgebracht". De bekende portretschilder Gerhard Jan Palthe is in 1681 in Denekamp geboren. Hij was een leerling van Jurriaan Pool te Amsterdam. Geliefkoosd genre van Palthe was portret bij kaarslicht. Ook diens zoon Jan Palthe (1719 - 1769) hanteerde het penseel.

In het Rijksmuseum Twenthe te Enschede is het schilderij "De Muntverzamelaar" van Gerhard Jan Palthe te zien, die in 1767 te Deventer is overleden. Hij was een zoon van Johannes Palthe die van 1674 tot 1702 predikant is geweest in Denekamp, als opvolger van diens vader Gerhard Palthe.

Samenstelling: H.Boink.

Oh tijd, die schrijdt staag
af en aan

Onhoudbaar, onvermeden
En in uw rusteloos verder gaa
Keert toekomst tot verleden...

UIT DE KRANT VAN NU

In het afgelopen kwartaal zijn uit de regionale kranten verschillende berichtjes voor u genoteerd. Deze artikelen zijn allemaal uitgeknipt en worden bewaard om te raadplegen.

De gebruikte afkortingen staan voor: Tw.C.: Twentsche Courant; Tub.: Dagblad Tubantia; Vizier: Vizier op Noord Oost Twente; D.W.: Denekamps Weekblad

Na een onderbreking van ongeveer acht maanden, hervatte de Tw.C. haar serie over oude erven van Oldenzaal. (Tw.C. 7-11-'87).

Leven van legendarische pastoor Osse in boekvorm. (Tw.C. 11-11; Tub. 9-11 en 11-11-'87).

Jaarboek Overijssel 1988 over het boerenleven in Overijssel. (Tw.C.10-11 en 19-11-'87; Tub. 11-11 en 19-11-'87).

Nederland kent nog circa 400 vogelsoorten. (Tw.C.10-11-'87).

Twentse platteland ooit een waar ganzenparadijs. (Tw.C.10-11-'87).

Eerste Hengelose museum ook enige industriemuseum in het land. (Tw.C.13-11-'87).

In de rubriek "oet de noaberschap": Het leven van een legendarische dorpspastoor, heerom Osse van Beckum. (Tw.C.14-11-'87).

Koster Kamphuis reeds 45 jaar kerkbewaarder in Lattrop. (D.W. 18-11-'87; Tw.C.14-11 en 16-11-'87).

Overijssel in de ban van de duivel. Een bespreking van het boek "Nederland betoverd". (Tw.C.21-11-'87).

In de rubriek "oet de noaberschap": Lonneker het coöperatieve broeinest. (Tw.C.28-11).

Nieuw monument voor meester Bernink bij Natura Docet. (Tw.C.16-11; Tub.16-11; D.W. 18-11-'87).

Wegens gebrek aan belangstelling; IVN-afd. Denekamp opgeheven. (Tub.18-11-'87).

Op den duur zijn bomen rendabeler dan koeien. (Tw.C.17-11-'87).

Jaarboek Twente 1988 dit keer met een afwisselende inhoud. (Tub.21-11-'87).

Midwinterhoornblazers (nog) niet op één lijn, goede hoop op spoedige eenheid. (Tub.23-11; Tw.C.24-11-'87).

Biologen op de bres voor het zeldzame gewas. (Tw.C.24-11-'87)

Een varken is meer dan een karbonade. Een artikel over huisslachtingen. (Tub.25-11).

"Mandegoed, schandegoed" een boek over de markeverdeling in Overijssel. (Tw.C.28-11).

Dinkeldal verdient betere bescherming. Federatie Natuur en Milieu Overijssel wil kaanoeën terugdringen. (Tub.19-11).

Oevers Dinkel door puin ernstig vervuild. (Tub.30-11).

Oude vondst zet het gebruik van de wan in nieuw daglicht. (Tub. 1-12-'87).

Curiosa Gerrie-hoeve in Latrop onder de hamer. (Tub.4-12-'87).

Honderd jaar geleden einde pelgrimage naar Stadtlohn. (Tw.C.5-12-'87).

Waar kwam het allereerste atoom vandaan? Een artikel over Henny Gosemeijer en zijn volkssterrewacht in Berghum. (Tub.5-12-'87).

Kinderspelen in de 17e eeuw. (Tub.5-12-'87).

Boek over kerkgeschiedenis van Albergen. (Tub.7-12-'87).

Klöpkeshoes in Berghum krijgt langzaam gestalte. (Tub.7-12; D.W.13-1-'88).

Flora -en Faunawet biedt betere bescherming. (Tub.9-12).

Bibliografie van Overijssel 1951-1980 gereed. (Tub.7-12; Tw.C.11-12 en 12-12-'87).

Huize Keizer in teken van expositie "Mirweenter" (Tub.12-12 en 19-12; D.W.23-12 en Tw.C. 14-12 en 21-12-'87).

Vogelbescherming vreest chaos door nieuwe Flora-Faunawet. (Tw.C. 15-12-'87).

Na midwinter lengen de dagen weer. Een artikel over midwinter en de gebruiken in die periode. (Tub.19-12-'87).

Een bespreking van een boekje over voornamen. (Tub.29-12).

"Het afgescheurde klee". Een bespreking van het boek van de emeritus predikant Hauer over de geschiedenis van de

Hervormde Kerk in Oldenzaal en de reformatie in Twente. (Tub.30-12 en Tw.C.30-12-'87).

Mr.J.G.Norbart aan vooravond laatste burgemeestersjaar. "Ik zal mijn werk netjes overdragen". (Tw.C.31-12-'87).

In de rubriek "Vespertied" van Haverkate een herinnering aan pastoor dr.Herman Mulders. (Tw.C.31-12-'87).

De markewet van 1886 was eigenlijk overbodig. (Tw.C.2-1-1988).

Rijksarchief Zwolle rondt charterproject af. Raadpleging vindt voortaan plaats via foto's i.p.v. originele documenten. (Tw.C.2-1-'88).

Overijsselse collectie beter ingericht; ruimte voor bezoekers aan Provinciale bibliotheek Centrale in Borne geschikter en toegankelijker maakt. (Tub.7-1-'88).

Conditie Nederlandse bomen reden voor toenemende zorg, achteruitgang afgelopen jaar vooral in Oost Nederland. (Tw.C. 12-1-'88).

Enquête onder 330 Twentse textielarbeiders in 1920. (Tw.C.16-1-'88).

Gewone boerenjongen schrijft boek over oude Twentse families. (Bonnes). (Tub.16-1-'88).

Werkgroepen in geweer tegen puinstorting. Er liggen hele huizen langs de Dinkel. (Tub.20-1-'88).

Schoolkinderen actief bij adoptie monumenten (Denekamp). (Tub.22-1-'88).

Honderdduizend Twentse voorouders in computer. (Tw.C.30-1).

Leven en dood in Oost-Nederland. Een tentoonstelling in het Rijksmuseum Twenthe te Enschede over urnenvelden tussen 500 en 1000 vóór Christus. (Tw.C.2-2-'88).

H.Asma.

DE GEZONDHEIDSZORG IN DENEKAMP IN DE OORLOGSJAREN (V)

In februari 1945 zijn we dus uit het doktershuis gezet; in spreekkamer en apotheek mochten we de praktijk nog voortzetten. Onder één dak met de S.D., dat verkozen we niet. Gezien de puinhoop in huis bij de bevrijding is dat mijns inziens een goede beslissing geweest. Ieder had zijn zorgen en problemen en toch waren er mogelijkheden. Drie ruimtes kregen we in het souterrain van de zuivelfabriek, die we inrichtten als wachtruimte, apotheek en spreekkamer. Men wachtte ook wel in de laboratoriumruimte van de boterfabriek. Heel jammer dat er geen foto's van zijn gemaakt in die tijd. Beschikt er trouwens nog iemand over foto's van de zuivelfabriek of gedeelten er van?

Tante Marretje, Hugo Dierick en ik trokken in bij Bets en Bonte de Boer; mevrouw Dierick ging naar het ziekenhuis. Paul Dierick kwam bij Scholte Olberman, Walter bij de familie Witteveen, Sjef bij Koekkoek, Frits bij Knippers aan de Nordhornestraat en Clara bij de dames Mulders. Waar Wilfried en Rudolf terecht kwamen, weet ik niet meer.

Het doktershuis haalden we compleet leeg. De inventaris sloegen we eveneens op in de zuivelfabriek. Dat was tegen het zere been van de Duitsers, de inventaris moest terugkomen. Dat hebben we sober opgelost met wat oude spullen. Bij de bevrijding bleek het huis volgestouwd met gestolen meubelen, het leek meer op een rommelig pakhuis dan op een woonhuis. Het blijft een fijne herinnering dat er direkt mogelijkheden gevonden werden voor de voortzetting van praktijk en apotheek. Zo met het idee van: volhouden en niets kan ons ontmoedigen om toch door te gaan.

Ook nu, na ruim veertig jaar, is er nog de waardering voor allen die meewerkten. Vandaar die opborrelende gedachten bij de Laotiaanse vluchtelingen, waar ik gewerkt heb als arts. Iets van dezelfde gedachten vind je daar bij een aantal mensen terug.

De praktijk-uitvoering in de zuivelfabriek gaf geen grote

problemen, de fabriek werkte op een laag pitje en er was geen lawaaihinder. Verwarming was er niet, meen ik, maar die had ik in de spreekkamer van dokter Dierick evenmin gehad. Aan potkachelstof in de werkruimte had ik een hekel en van huis uit -ik kwam van een boerderij- was ik niet verwend. Overigens, nergens was er een mogelijkheid om volop te stoken; van klachten over te lage temperaturen herinner ik me trouwens niets.

Gedrieën waren we dus bij de familie De Boer. De praktijkruimte was er naast in de fabriek, dat gaf dus vrijwel geen tijdverlies.

De winter liep ten einde en het prille voorjaar was bovendien mild, waardoor het visite-rijden weer minder tijdrovend werd. Op zo'n rustige februari-dag met weinig wind en een aan kracht winnend zonnetje tufte ik op de motor in Breklenkamp op weg naar enkele patiënten, toen er plotseling een forse jachthond voor de motor sprong. Ik dacht dat hij rustig lag te slapen, terwijl zijn baas aan de andere zijde van de weg op het land bezig was. Even hield ik de zaak nog overeind, maar tenslotte ging ik toch over de kop. Half onder het D.K.W.-tje bleef ik even "rusten" en aan mijn pijnlijk onderbeen denken, tot de eigenaar van de hond aan mijn mouw trok. Hij pakte vervolgens de motor en nam me mee naar de boerderij. Er viel niet over te praten, er was maar één medicijn voor. Voor ik goed en wel bekomen was stond er koffie (of thee) en twee sneden roggebrood met spek voor mijn neus. Eerst opeten en dan zou het best weer gaan. Nu, zo was het dan ook; boer hielp arts aan het juiste middel en ieder -ook de hond- ging verheugd verder.

Ik had trouwens in het najaar ook al eens een kleiner model hond, een fox, onder de wielen gehad. Toen was het trouwens voor honderd procent mijn eigen schuld. Ongeveer bij Niehof, daar waar je de eikenlaan inkomt, een eindje voor de kruising naar Tilligte en de Bergvennen, liep de hond altijd op topsnelheid voor me uit. Nu was de sport hem in te halen, van achteren op te wippen en hem over de kop te laten schieten. Op een keer schoot hij te laat van rechts naar links en ging onder beide wielen door. Na deze hobbel hing ik in volle lengte over het motortje en had wel honderd meter nodig om weer fatsoenlijk op het zadel te komen. Door me met de benen links en rechts af te zetten, bleef ik uit de greppels.

Toen ik achterom keek zat de hond me midden op de weg na te ogen, alsof hij zeggen wilde: dat is ook meer geluk dan wijsheid, broer.

Ik kan, denk ik, de plek nu nog aanwijzen.

Een broer van deze Niehof was gehuwd met de weduwe Bulter. Haar eerste man was verongelukt tijdens het dorsen. Ze hadden een groot gezin en woonden in Lattrop, bij de grens achter "Slaat". Op een donkere winteravond ben ik achter op de grote NSU van de waarnemend dierenarts Henny ter Steege, daar naar toe geweest.

Het was vanwege een bloeding. De lucht was op deze avond vol met vliegtuigen, die op weg waren naar doelen in Duitsland. Het pad was niet zo best en daarom reed Henny met vol licht. Ik kneep 'm behoorlijk en verwachtte elk moment een "vuurstoot" vanuit de lucht, maar Henny peinsde er niet over om de lamp te doven. Hij wilde het pad goed kunnen volgen en de rest was hem op dat moment worst. Wij kwamen gelukkig onbeschadigd ter plekke en konden de bloeding met drukverband beëindigen. In verband met de aard van de bloeding -een doorgebroken gezwel- volgde er de volgende dag wel een ziekenhuisopname.

Het hele gebied van de praktijk met zandwegen en fietspaden was fantastisch om er rond te zwerven. Het was ook al verkend zowel bij nacht als overdag. Contrôle hadden we in het hele gebied van de praktijk nauwelijks, ja alleen 's avonds bij het hotel van Jan Velman en bij hotel Van Blanken door de oudere Duitse schildwachten. Dat was ook maar te hooi en te gras, want meestal was het: "Ah, es ist der Artzt oder der Tierartzt". Een van deze schildwachten is omgekomen bij de bevrijding. Tijdens avond- en nachtwerk heb ik nooit contrôle gehad in het buitengebied, waar de Duitsers in die tijd kennelijk niet graag kwamen.

De arreslee-tochten in het sneeuwlandschap vonden ongehinderd plaats. Op een avond zijn we in Volthe -mijn vrouw was er toen ook bij- met de slee omgeslagen. We waren op het fietspad en kwamen in de greppel terecht, maar dankzij een rustig paard en een dito voerman hadden we verder geen problemen.

Visite"rijden" met de arreslee was wel tijdrovender. Je kon je minder snel verplaatsen dan wanneer er geen sneeuw lag.

Je was lang op de weg en kwam daardoor onderweg nog al eens aan de kost. Ik zie Henny ter Heege nog in de pan kijken ergens in de Mekkelhorst. Was het bij Schulte? Het was tegen etenstijd. Henny constateerde reebout in de pan en zodoende zijn we er blijven hangen.

Een enkele keer was de baby al geboren voor je ter plaatse kon zijn. Na nachtelijke verlossingen werd er altijd iets gegeten, na gedane arbeid genoegelijk en de trek was er altijd wel. Uiteraard wisselde de wachttijd sterk, maar naar huis ging je niet zo gauw. Van een van mijn voorganger-waarnemers werd verteld, dat als die te vroeg kwam hij een uiltje knapje bij de aanstaande moeder. Dat is dan met recht "bij de hand zijn".

Liep ik dus zelf geregeld "tussendoortjes" op, van tijd tot tijd kon ik ook nog wel eens wat op de kop tikken voor het gezin Dierick. Zo in oktober 1944 een jonge ram bij Steunebrink in Beuningen; geslacht en wel ging hij in een grote koffer. Later in de winter een half varken; het zou een big zijn, maar dat kon ik er niet aan afkijken.

Samen met Henny ter Heege hebben we hem op de keukentafel 's avonds klein gemaakt. Ook tussendoor werd er nog wel eens iets in de zijtas gestopt voor de familie; een worst, een paar eieren of een fles melk. In de zijtas van de fiets of motor was altijd wel een fles te vinden. Ik heb de melk ook nog een keer verdiend door zelf te melken bij de familie Timmerman aan de Oldenzaalsestraat achter Schellings. We kwamen er onder melktijd en de dochters zaten onder de koeien. Ik mocht het ook proberen omdat ik zei dat het makkelijk werk was. "Daar staat er een en alles wat u er uit krijgt, mag u houden". Ik had het thuis al vroeg geleerd onder het motto van vader: "Wat je leert is nooit weg". Uiteraard wist dat de familie in Beuningen niet. Na wat inleidend gepruts molk ik het beest uit en vroeg of ze twee flessen wilden vullen, terwijl ze de rest zelf konden houden.

G.van Zadelhoff.

(wordt vervolgd).

BROODUITDELING OP DE AGELER ES

Volgens de overlevering komen sinds 1738 -dus al 250 jaar lang- dertien boeren uit Groot- en Klein Agelo op een centrale plek midden op de Ageler Es, genaamd " 'n Boakn", rond twee uur 's middags bijeen op maandag beloken Pinksteren, om hun gaven uit te delen aan aanwezige behoeftigen. Tot voor kort bestonden deze gaven nog uit roggebroden van twintig pond.

In het markeboek van Groot- en Klein Agelo, dat begint in 1645 en dat zich bevindt op het erve Scholte Linde, n Broam, in Groot Agelo, staat hierover echter niets vermeld. Wel is er in het Ootmarsumse archief iets te vinden, dat zou kunnen duiden op dit gebruik. Uit een beschikking van de Drost van Twente van 19 januari 1672 blijkt namelijk dat ene Neel Telle uit Agelo twintig daalders vermaakt aan het Armengilde, dat stond onder Brunger aldaar en waarop ook aanspraak kon worden gemaakt door de Groot Ageler boeren, "die onder de boom in de Es staande, genaamd den Bakum, aan armen uitdelen".

Het gebruik van de brooduitdeling op de Ageler Es is dus vermoedelijk aanmerkelijk ouder dan algemeen wel wordt verondersteld.

Maar de zin van de brooduitdeling is wel duidelijk. De eigengeërfden van beide marken hoopten en hopen nog heden ten dage door dit liefdewerk vrijgewaard te mogen blijven van oogstvernieling door onweer, hagel en vorst.

De tijden veranderen echter wel maar het gebruik is levend. Een van de dertien deelnemende boeren, die op het aangegeven tijdstip naar n Boakn trekken om deze oeroude plichtigheid hier mee te maken, is ondergetekende.

Ik doe dit al zo'n vijftigjaar en heb nog net de tijd meegemaakt dat we samen met enkele noabers met een groot roggebrood op de nek, bevestigd aan een dikke knuppel, door de voren der korenvelden trokken, genietend van de heerlijke geur en het golvende stof van de bloeiende rogge.

In de oorlogsjaren (1940-1945) kwamen er talrijke moeders met hun kinderschaar, voorzien van kinderwagens -kistjes voorzien van wieltjes- en alles wat maar lopen wou door het mulle zand om straks hun verkregen brood mee naar huis te kunnen nemen. Ook zag je mannen, die hun kruiwagen op enige afstand lieten staan.

In die moeilijke tijd waren er zeer velen, die het door ons uitgedeelde brood letterlijk en figuurlijk "brood-nodig" hadden.

Na de oorlogsjaren werd de belangstelling minder om brood toebedeeld te krijgen vanwege de betere maatschappelijke voorzieningen. Er ontstond hiervoor een soort schaamte-gevoel.

Ook de aanwezige fotografen hebben aan dit mooie gebruik afbreuk gedaan. Ik herinner me nog dat een vrouw met kinderen terughoudend achter het kreupelhout een foto-graaf toesnauwde. "Ie wilt better an oons wodden, ie wilt oons op de ansicht hebn".

Als iedereen aanwezig was werd door een van de oudsten voorgebeden om zegen te vragen voor het gewas en werden de gegadigden geteld. Daarna werden de dertien broden zo goed mogelijk verdeeld, zo nodig werden ze met een groot broodmes aan stukken gesneden. Een ieders deel werd gretig in ontvangst genomen, vaak met als dank-spreuk "God lone u voor de goede gaven".

Naarmate de tijden beter werden werd het aantal gegadigden snel minder, totdat in de middenvijftiger jaren we de broden bijna weer mee naar huis moesten nemen en we ons gingen beraden over wat nu te doen".

In het vervolg brachten we jaarlijks elk een geldbedrag mee ter waarde van een brood. Dit geld wordt gegeven aan het "Armbestuur", zodat het op deze manier toch weer goed terecht kwam bij de "stille armen".

De laatste jaren wordt de opbrengst der brooduitdeling bestemd voor een Missiezuster uit onze regio Agelo.

In 1956 werd door de inwoners van Agelo een prachtig landkruis geplaatst op de plek waar door de jaren heen de brooduitdeling heeft plaatsgevonden.

Dit kruis staat er als een blijvende herinnering voor ons nageslacht.

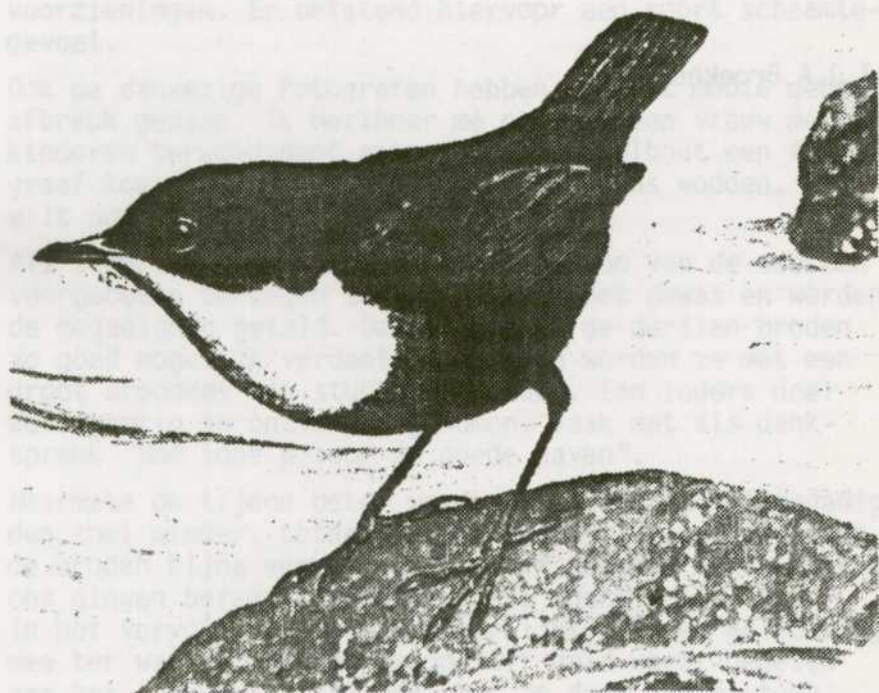
Sinds de oprichting wordt ook jaarlijks bij het land-

kruis tijdens de "Kruisdagen" door de hele parochie gebeden voor de vruchten der aarde. (De kruisdagen zijn de drie dagen voor Hemelvaart). Dit prachtige monument staat "in n Boakn", midden in de Es, omzoomd door een mooie bosrand van kreupelhout en eiken stobben. Een plek voor menig wandelaar en toerist om even tot rust te komen met een prachtig uitzicht over de vlakten, waar eens het gele koren wuifde met op de achtergrond de boerenerven van de vroegere "marke Groot en Klein Agelo".

J.J.A.Broekhuis.

De zucht voor het nuttige is een vererende koorts-
het grootsche, het verhevene,
het schoone bezwijkt eronder,
onze tijd stelt de kunsten
slechts op prijs
naarmate zij doeltreffender
hefboomen des belangs zijn.

Potgieter.

De waterspreeuw

DE WATERSPREEUW

De kalender geeft het duidelijk aan: 21 september, de herfst begint. En drie maanden later, 21 december zal de winter zijn intrede doen. De grenzen van de herfstperiode zijn dus onverbiddelijk aangegeven.

In de natuur liggen de zaken wel even anders. Plant noch dier houdt rekening met de eerstgenoemde datum. Sommige herfstverschijnselen beginnen eerder, andere daarentegen later. Maar, hoe dan ook, in de tijd tussen herfst en winter zijn er verscheidene, duidelijk waarneembare veranderingen in de natuur te ontdekken.

De bladeren van vele struiken en bomen verkleuren van groen tot geel en rood en bruin, om wat later af te vallen en ze weer aan de natuur terug te geven. De bloemen hebben plaats gemaakt voor vruchten van velerlei vorm en vaak verrassende kleur. Vele kruidachtige planten sterven geheel af of in elk geval boven de grond. Het aantal paddestoelen, dat in de loop van de zomer al groot was geworden, bereikt nu zijn hoogtepunt.

Ook in de dierenwereld treden veranderingen op. Het grote leger insecten is geweldig uitgedund. Sommige zoogdieren maken aanstalten voor hun winterslaap. Vele vogels trekken weg om elders te overwinteren, terwijl anderen hun winterbivak juist bij ons opslaan. En vooral in die tijd van het jaar kun je soms ontzettend vele en ook bijzondere waarnemingen doen.

Zo trof ik op 15 november 1974, bij de Rammelbeek te Denekamp ter hoogte van het kanaal Almelo-Nordhorn op de stuw van het beekje, een zwartbruin vogeltje met een markante witte borst en een kort omhoogstaand wippend staartje aan. Ondanks dat ik die vogel nog nooit eerder in levende lijve had gezien, zag ik meteen dat het een waterspreeuw was. Voor ons land een zeer zeldzame verschijning. Bijna twee dagen lang heb ik die vogel geobserveerd. Zijn doen en laten heb ik al die

tijd zeer nauwkeurig kunnen waarnemen. Ik raakte er niet op uitgekeken. Graag zou ik die vogel een plaatsje gunnen aan onze beekjes. Maar jammer genoeg voelt hij zich niet in ons land thuis en zeker niet in de Nederlandse beekjes, die soms nogal vervuild zijn.

Laat ik hem aan u voorstellen. De waterspreeuw is een vogel ongeveer ter grootte van een zanglijster. Zijn Latijnse naam is *Cinclus cinclus*. Het is een vogel uit de familie van de waterspreeuwen. Het is een gedrongen vogel met een kort opgewipte staart, die sterk doet denken aan ons winterkoninkje, waaraan hij ook nauw verwant is. Hij heeft een afgeplatte snavel, die meer hoog dan breed is. De voorkant van de snavel is weinig benedenwaarts gebogen, met een ondiepe insnijding. De spleetvormige neusgaten kunnen door een dun, kort bevederd vliesje gesloten worden. Zijn vleugels en staart zijn kort en de derde slagpen is het langst. Het dikke en dichte, nauwsluitend vederkleed is op de rug blauwgrijs tot zwart. De kop is donkerbruin en de keel en bovenborst wit. De donkere kleur van de buik gaat naar de borst over in roestbruin. De jongen zijn op de rug asgrauw met zwart en van onderen vuilwit met een roestkleurige waas. De voeten zijn krachtig met zware krachtige nagels. Zowel mannetjes als vrouwtjes zijn gelijk van kleur.

De waterspreeuw is een echte watervogel, die behoort tot de orde van de zangvogels en neemt zodoende een zeer bijzondere plaats in. Van de in Europa voorkomende waterspreeuwen bestaan drie ondersoorten. Deze zijn donkerbruin op de bovenzijde, maar de onderzijde is bij de drie verschillend.

De noordelijke vorm heeft een zwartbruine, de midden Europese vorm een roestbruine en de Engelse vorm een donker kastanjebruine onderzijde.

De midden Europese vorm, zoals door mij werd aangetroffen, heeft slechts enkele malen in Nederland gebroed. Het laatste broedgeval was, voorzover bekend, in 1932. Dat deze merkwaardige vogel in Nederland zeer zeldzaam is ligt niet aan het klimaat maar aan het biotoop. Het is een echte bergbewoner, die zich alleen thuis voelt aan schuimende bergbeken met watervallen en snelle stroom. Bijna overal, waar aan deze onmisbare levensvoorwaarde voldaan is, door heel Midden-Europa en op

dezelfde breedte in Azië, in Zweden en Noorwegen, in Finland, Engeland, Frankrijk, Zwitserland en Italië, komt de waterspreeuw voor, langs alle bergbeken verspreid, maar nergens talrijk.

Zoals reeds gezegd is het een vogel van sterk stromende beekjes, riviertjes en watervallen en dergelijke. Hij verwijderd zich nimmer van het water. Zijn vlucht is snorrend en meestal vlak over het water. Zijn zang is enigszins winterkoningachtig, bestaande uit een babbelend liedje, met raspende en muzikale tonen. Zowel het mannetje als het vrouwtje zingen het gehele jaar door. Het voedsel van de waterspreeuw bestaat overwegend uit insectenlarven, kleine visjes, waterwantsen, vlo-kreeftjes en andere waterinsecten, welke hij vergaart op de bodem van het beekje. De snelheid waarmee hij duikt en zich onder water voortbeweegt is verbluffend. Daarmee overtreft hij alle zwemvogels en duikers. Onder water kan hij zich bijzonder snel voortbewegen. Zijn vleugels dienen dan als roer. Met zijn scherpe nagels houdt hij zich onder water aan stenen vast en met zijn snavel pikt hij niet alleen prooi op, maar pikt hij ook steentjes op, die hij handig opzij gooit om insecten te zoeken.

De waterspreeuw is op een bijzondere manier aan zijn levenswijze aangepast. Het verenkleed is zacht en fijn met een dikke onderlaag van dons, maar aan de voeten ontbreken alle eigenaardigheden van die der watervogels. Hij doorwaadt ondiep water en gaat er tot de hals toe in als het dieper is. In de schuimende draaikolken van een bergbeek duikt hij onder, zwemt met gemak tegen de sterke stroom in en loopt over grote afstanden onder water, zodat hij op ver verwijderde plaatsen weer boven komt. De waterspreeuw is voorzien van een tamelijk grote stuitklier, die dient om zijn veren in te vetten. Wanneer hij het water ingaat en er even later weer uitkomt dan is hij helemaal droog. Het water glijdt gemakkelijk weer van zijn goed ingevette verenpakje af. Dit moet ook wel, want het grootste gedeelte van de dag brengt hij in en onder water door met het zoeken naar voedsel. Het verenkleed is dan altijd goed ingevet met een substantie uit de stuitklier. Verder heeft hij een beweegbare klep boven de neusgaten welke tijdens het

verblijf onder water wordt afgesloten. Ook heeft hij een derde ooglid (het knippervlies), dat dient om druppels opspattend water uit het oog te houden. Hij is dus geheel aan het water aangepast.

De waterspreeuw neemt onder de vogels een geheel enige plaats in, want hij is tegelijkertijd een zangvogel en een watervogel. Om te rusten en om uitkijk te houden zit hij altijd op een uitstekend voorwerp. Een steen, een paal of stuw, vlak bij of boven het water. Je ziet hem dan onophoudelijk buigend en met de staart wippend. Als een roodstaartje draait hij telkens om en laat daarbij zijn aardig liedje horen.

De broedduur is ongeveer veertien dagen. Het vrouwtje broedt alleen en wordt -buiten het nest- door het mannetje gevoerd. Beide vogels verzorgen de jongen, die na ongeveer negentien dagen uitvliegen.

Het nest wordt meestal gemaakt bij stuwdammen, watervallen, watermolens, muurgaten en dichtbegroeide oeverkanten. Het nest, dat kogelvormig is en een ingang op zij heeft, is meestal zo geplaatst dat de jongen vanuit het nest in het water kunnen springen. De onderlaag van het nest bestaat uit takjes, twijggjes, mos en ander plantenmateriaal, gevoerd met dor blad. Het legsel omvat vaak vier eitjes, soms vijf, welke matwit en ongevekt zijn.

De waterspreeuw is een standvogel, die alleen in de herfst en winter kleine omzwervingen onderneemt en zo-doende in ons land terecht komt.

Het zijn meestal hoogtepunten in het leven van een vogelaar om dergelijke zeldzame vogels waar te nemen. Het is een pracht gezicht om de waterspreeuw vanaf de stuw in het water te zien duiken en een eind verder weer naar boven te zien komen. Lopend, springend, duikend en wadend zag ik hem in het water zoeken naar voedsel. Telkens kwam hij dan weer op de stuw terug om de gevangen insecten te verslinden. Onder water kan hij zijn voedsel niet eten; daarvoor moet hij natuurlijk aan land komen.

De vogel was niet zo erg schuw. Steeds wanneer ik hem tot op een afstand van vijftien meter naderde, vloog hij weg naar de volgende stuw op de Hoge Haar, dit is een afstand van ongeveer 200 meter. Tot laat in de avond

heb ik daar gezeten om die vogel te observeren.

De volgende dag, 16 november, ben ik samen met mijn zoon naar die bewuste plek gegaan. Tot onze grote vreugde zagen we dat de vogel nog aanwezig was. Bij onze komst zagen we hem juist uit het water vliegen, waarna hij zich op de stuw zette, waar hij allerlei kapriolen maakte en vervolgens zijn hoogste lied zong. Even later dook hij weer in het water en kwam ongeveer vijftig meter verder weer boven. Vervolgens vloog hij naar de stuw om zijn prooi te verorberen.

We hebben de vogel die dag nog geruime tijd in de gaten gehouden en hebben vervolgens een vangnet gespannen over de beek. De onderkant van het net stond ongeveer 30 cm boven de waterspiegel. Toen het net keurig was geplaatst hebben we de vogel in de richting van het vangnet gedreven. Maar de vogel was niet gek en dook onder het net door. Er zat dus niets anders op om het net nog iets te laten zakken. Nu plaatsten we het net zodanig dat de onderkant ongeveer tien centimeter boven de waterspiegel hing. Weer werd de vogel in de richting van het net gedreven. Tot onze grote verbazing dook de vogel weer onder het net door. De derde keer was het scheepsrecht. Nu werd de onderkant van het net onder de waterspiegel gezet. Weer werd hij in de richting van het net gedreven. Nu kon het niet anders en hij belandde in het net. Nadat wij de vogel heel voorzichtig uit het net hadden gehaald, hebben wij hem een ring om de poot gelegd. Tevens hebben we een foto van de vogel gemaakt. Daarna hebben we hem weer in vrijheid gesteld. Ongeveer een jaar later werd diezelfde vogel weer gevangen en gecontroleerd en wel te Funder A Jylland (Denemarken). Vandaar werden de ringgegevens doorgestuurd naar het ringstation te Heteren.

Als bijzonderheid zij nog vermeld, dat dit de eerste terugmelding is van een waterspreeuw.

In totaal zijn er tussen 1911 (dit is het jaar waarin Nederland is begonnen met het ringen van vogels) en 1975 dertien waterspreeuwen in Nederland geringd waarvan één terugmelding.

En zo kan een vogelliefhebber soms uitbundig en zeer lang genieten van zo'n klein vogeltje.

W.A.J. Nijhuis.

TER HERINNERING

AAN DE

SCHOOLJAREN

UITGEREIKT AAN

Sjouke Wynia

LEERLING DER

O. L.

SCHOOL

TE

DENEKAMP

DATUM:

ONDERTEKENING:

29 Aug. 1941

M. J. B. B. B. B.
hoofd.

Herinnering bij het verlaten
van de lagere school.

HERINNERINGEN AAN DE OPENBARE LAGERE SCHOOL TE DENEKAMP (I) ("DE JÖDN-SCHOOL" VAN DINGELDEIN)

Negenentwintig augustus 1941 heb ik de openbare lagere school te Denekamp verlaten. Ik weet dat zo exact, niet omdat ik over een bijzonder sterk geheugen beschik, maar vanwege het feit dat meester Dingeldein ons een boekje meegaf getiteld "Het leven in" met daarin een gedateerde herinneringsdata. Opeens blijkt dit boekje één van de "kilometerpaaltjes langs de weg van onze herinneringen" te zijn.

Geheugensteuntjes, die wij nodig hebben om terug te gaan in de tijd. Vaak is dat een lange weg. Veel is verdwenen, vervaagd en verdrongen door alles wat er in de loop der tijd in ons leven heeft plaatsgevonden. Een leven, dat wij hebben mogen leven en weer anderen niet.

Een boekje, een foto, een schoolschrift, een monumentje kunnen oplichten, de kilometerpaaltjes zijn op de afgelegde levensweg met belangrijke halteplaatsen en stations.

Zo'n station op ons levensspoor is de school. Voor mij, voor ons, was dat de openbare lagere school van meester Dingeldein. Je had de roomse scholen, onderscheiden in meisjes en jongensschool, de christelijke school en de openbare school, op straat door de schooljeugd ook wel de "jödn"school (de jodenschool) genoemd. Dat was zo, omdat op deze school ook de Joodse kinderen onderwijs genoten.

Omdat Denekamp straks in mei een monument heeft, dat de herinnering levend houdt aan de Joodse burgers, die in ons dorp hebben geleefd en op onmenselijke wijze uit ons midden zijn weggerukt, heeft de redactie mij gevraagd een bijdrage te schrijven over de sfeer op de "jödn-school". Waarom? Omdat een monument, een gedenkteken, zonder namen en verhalen niet tot leven komt.

Toen meester Dingeldein ons in augustus 1941 het boekje "Het leven in" meegaf verlieten met mij de laatste

groep Joodse kinderen de openbare lagere school.

Het huidige "Vledderhoes" aan de Nordhornsestraat te Denekamp staat op de fundamenten van de oude school. Een gebouw, aanzienlijk hoger gelegen dan de oude Nordhornsestraat. andaar, dat wij 's winters een prachtige glijbaan maakten, die begon bij de schooldeur en dwars over de straatweg eindigde aan de overkant in de meidoorn-heg van bakker Nijhuis. Wat hebben wij daar een plezier op beleefd. In het speekwartier en na vier uur hebben we onvermoeibaar "geslin erd". Onze klompen versleten met de dag tot ongenoegen van "thuis", want klompen kostten geld. Wij beleefden "wintersport", zoals wij dat nu niet meer kennen. De sneeuw bleef langer liggen, strooizout bestond nog niet, hooguit strooiden gemeentewerklieden handmatig met een schop vanuit een handkar rood zand op de straatweg. Maar daar wisten wij, slinderende kinderen, wel raad mee. De "slinderbaan" werd meteen weer van elders aangedragen verse sneeuw voorzien en het feest ging door. Ook in de schemer van de vroeg vallende winteravonden genoten wij bij het spaarzame schijnsel van de enkele lantaarnpaal, die daar ergens stond. Verkeer was er weinig; fietsende textielarbeiders op weg naar Nordhorn, zo nu en dan een automobiel en verder boerenwagens met paarden, die in de winter op scherp stonden. Maar och, dit verkeer hinderde ons niet en wij hen evenmin. Ja, de meester maakte wel bezwaar tegen de gladde aanloop vlak bij de ingang. Daarom gaf hij vrouw Nolten, die als werkster de school schoonhield en de winterdag 's morgens vroeg de grote vulkachels aanmaakte, opdracht om de asla te ledigen op het eerste deel van de glijbaan. Wij maakten dat na schooltijd weer ongedaan met een laagje sneeuw.

Zo beleefden wij voor de laatste keer winterpret met onze Joodse schoolvriendjes en vriendinnetjes. De beide Sammie's ten Brink, Sammie-de schele-van Jacob en de andere- een jaartje jonger-Sammie van Dolf. Wie waren er nog meer? Hennie en Lina ten Brink, Aaltje en Mientje ten Brink, Jootje ten Brink, (dochtertje van Isaäc Suskind) en het uit Duitsland gevluchte neefje en nichtje: Siegfried en Juultje Suskind.

Dit waren kinderen, waarvan de ouders een bedrijf hadden voor de verwerking van textielafval, ik meen in Neuenhaus. Einde 30er jaren achtten deze ouders het veiliger hun kinderen onder te brengen bij familie in Denekamp. Siegfried logeerde bij Isaäc Suskind (zoon van Mennie) en Juultje bij ten Brink op de Kolonie, de "hoonder-jör" (poeliersbedrijf).

Op één van de laatste schoolfoto's staan samen met meester Dingeldein en juffrouw v.d.Heuvel (Marietje) nog negentien leerlingen, waarvan zeven Joodse kinderen. Natuurlijk waren er nog meer Joodse kinderen van vóór mijn tijd. Ik herinner mij nog Jacob Elkus. Hij zat, denk ik, enkele klassen hoger toen ik op school kwam. Hennie en Bertha Salomons zie ik voor mij, óók oudere schoolgenoten. Wij noemden ze Hennie en Bertha van "Motje". Hun vader heette Mozes Salomons. Het gezin woonde op Brinkstraat 33, in het huis, waar nu slager Timmerman is gevestigd.

Dan was er nog Jetty ten Brink van de Kolonie. In één van die bijzondere strenge winters vlak voor of na 1940 brak zij een been. Dat was me een toestand!

Namen, die mij te binnen schieten, nu ik die oude, kleine en intieme school in mijn herinnering weer voor mij zie. Links de ingang met direct vooraan de toiletten, een lange, wit betegelde gang met rechts twee leslokalen en aan het eind het kolenhok. Daar lag de winterbrandstof opgeslagen: aanmaakturf, eierkolen, briketten en dikke glimmende brokken salonkolen. Om de beurt moesten de oudste jongens de kolenkit vullen, waarmee de hoge vulkachel werd gevoed. Een lange zwarte pijp zorgde voor de afvoer van de rook. "Je brûle tout l'hiver" stond er op het deksel. Om al te droge lucht te voorkomen zette de meester soms een zinken emmer met water op de kachel. Hij zelf stond vaak met zijn rug vlak voor de rood gloeiende vuurhaard, er tegen leunend en afstand bewarend met een lange liniaal. Als wij bezig waren met rekenwerk of schoonschrijven kon hij daar peinzend staan, genietend met een stompje sigaar tussen de lippen. Nu besef ik, dat hij dan bezig was te denken over de vele dingen, die zijn belangstelling genoten.

Twee lokalen telde het schooltje, zoals gesteld. Wij

begonnen in het achterste lokaal, waar de klassen 1, 2 en 3 onderwijs ontvingen van juffrouw Martha Vonk, een kwekeling met akte, Zij droeg een kaki-kleurige stofjas en naast je gezeten in de hoge, houten banken, bracht zij je de eerste beginselen bij van de schrijfkunst; met een griffel op een lei. Later mochten wij schrijven met een pennehouder en kroontjespen. Eerst even likken om de nieuwe pen te ontvetten en dan voorzichtig dopen in het wit porceleinen inktpotje, dat je met een schuifje in de bank kon afsluiten. Nog ruik ik de bijzondere geur van de echte galnoteninkt. Uit een grote Gimbornfles werden de potjes bijgevuld. Ook het gommetje had een aparte reuk, als je er mee over het papier streek. Herinneringen kun je ruiken. Ja, zeker die van het kolenhok, muf en stoffig. Voor straf werd je er wel eens in opgesloten. Daar stond je dan in het halfdonker je misdragingen te overdenken.

Het waren lokalen met een hoge zoldering, plafonds van wit stucadoorwerk en een viertal lampen met wit porceleinen kapjes, zoals je deze tegenwoordig weer ziet als uiting van nostalgie. De ramen waren groot met hoge vensterbanken. Zo hoog, dat je onmogelijk naar buiten kon kijken. Alleen als je stond lukte dat. Zomers stonden ze wel eens open. Geluidshinder was er niet. Hoogstens hoorden wij het gegil van een varken dat op maandagmorgen werd afgeleverd bij slagerij Wassink aan de overkant.

Af en toe ook het geluid van de bel van de melkboer. Van "de Volharding" was dat Remernink, terwijl boer Evers als particulier zijn melk uitventte. Ook rook je de heerlijke geuren van bakkerij Nijhuis.

S.Wynia.

(wordt vervolgd).

Vergelijkingen tussen toen en nu hebben nauwelijks zin. Men zal moeten proberen het heden los te laten en zich te verdiepen in de vroegere tijd zelf. Pas dan doet men het verleden en de mensen die toen leefden recht.

WIJKVERPLEEGSTER OP HET PLATTELAND (XV)

Nadat onze schooljongens van die rumoerige avond hun strafwerk goed hadden afgemaakt, werd het weer stil in en om "Huize Plegt". Wij namen het hen dan ook niet meer kwalijk. Hoe konden wij ook? Wij, die zelf veel streken hadden uitgehaald, die nog maar net door de beugel konden.

Het was verder een rustige avond en ik kon mooi mijn dagboek bijhouden, dat al aardig vol was. Maar al heel gauw werd dit weer onderbroken. Want daar hoorde ik op straat iemand van de fiets springen. Ik ging maar vast opstaan en dacht: dat wordt weer nachtdienst. En dat was ook zo. Want nog maar net had ik de voordeur opengedaan of de man riep al: "zuster, wi'j nich gauw metgoan, miene vrouw veult zich nich good". Ik informeerde natuurlijk naar de algemene toestand en had alles al begrepen. "Weet u wat u doet: gaat u maar gauw naar huis terug, dan ga ik wel even de dokter bellen". De vrouw van de huisarts was direct al aan n kuierdroad" en zei: "Zuster, de dokter is nog bij een bevalling, ik denk dat ik hem wel bereiken kan, want hij is al een hele poos weg". Ze vroeg of ik er zo lang wilde blijven tot de dokter kwam. Dat zei ik haar natuurlijk toe. Ik had haar duidelijk het adres gegeven. Maar ik wist het nog van vóór twee jaar, toen deze vrouw ook veertien dagen te vroeg was. Nadat ik mijn zuster, voor ik wegging, goede nacht had toegewenst, riep ze mij nog na: "Noe he'k de ruimte vannacht en kaank mi'j good dreain". Daar ging ik dan. Het regende hard, het goot uit de lucht en ik moest pal tegen de noorderwind in fietsen; de wind gierde over de vlakte. Soms werd ik gedwongen om te stoppen, maar ik liet mij toch niet kisten. Aldoor maar denkende aan mijn patiënt die mischien in angst op mij lag te wachten, trapte ik zo hard ik kon op de pedalen. Gelukkig was ik er, maar wel kletsnat. Bij het binnenkomen van de slaapkamer zag ik dat ik wel mooi op tijd was. "Zuster, wat bink blier da'j dr zeent; noa vanmoorgn is tr gin veuroetgaank."

Och t kan ok nog wal weer veerteen daage later wordn, net as met dee aandere vief." "Dan zal ik u toch wel n paar uur in de gaten houden", zei ik. "Zuster," zei ze, "zet mear east luk koffie. Ik denk da'j dr ok wal zin an hebt en ik ok wal". Maar na twee uur, toen de dokter er ook al een uur was, kwam er nog steeds geen verandering. De dokter zei dadelijk: "Ik ken jou precies, het wordt weer later. Geeft u mij ook maar luk (sleu-terij), dan ga ik weer en kom morgenvroeg wel weer te-rug". Hij vroeg mij nog een uurtje te blijven. "Ja, dokter, dat is mijn plicht", zei ik. Na de koffie ging de dokter, die ook nog even naar een andere vrouw moest die een tweeling verwachtte er vandoor en wenste ons lachend een "welterusten" toe.

Ik bleef er toch nog twee uur en toen ging ook ik naar huis. Het telefoonnummer had ik opgegeven.

De andere morgen had ik nog een paar uur geslapen. Geen telefoon, dus geen kraamvrouw. Ik had al een drukke week achter de rug. Het wachten was op nader bericht. Ik was werkeloos tot nu toe. Mijn zuster zei toen: "Weet je wat we doen? Ik heb deze dagen net gehoord daj de dikste keals zo kraank könt proatn". Dat kwam mooi uit. "Ga mee", zei ik, "ik moet toch naar mijn kraam-vrouw, net in de buurt waar een oude moeder woont met twee bedarde zonen, die aardig gezet zijn". Dan willen we het ook dadelijk uitproberen. De dikste ervan dat zou dan ons slachtoffer worden. En zo gingen we met ons beiden eerst naar mijn patiënt. Toen ik er kwam was ze al op en riep van verre al: "Zuster, ik heb n heeln nacht sloapn, goat gerust, aj nog meer zeekn hebt, dee misschien slimmer kraank bint". "Ja, dan kom ik deze dagen wel weer terug", gaf ik haar ten antwoord. "Gait haalt oe dan wal op", zei de vrouw.

Nu hadden we de kans van ons leven. We gingen dan ook regelrecht op ons doel af, richting kanaal, in n Zoekerhook, 't was nog wel een mooi eind fietsen. Daar woonde de oale moeder met twee dikke gezonde kerels. We stapten de deel op. We waren net mooi op tijd. Met hun drieën zaten ze bij de open haard. De moeder riep al: "O, goj, o goj, doar hei'j oonze zusters ja, goat bieje oons bie n heard zittn. Ik heb de koffie net in de assche zett. Iejleu dreentk toch n treunkn met?"

"Astebileef dat geet dr aait wal in" zei ik. "Wat is t toch altied lekker bie j zon los veur, alleen de rug, dee blif koald, dat wal." Wij zeiden dat we net in de buurt waren en dat we even kwamen kijken hoe het was. "De griep is oaveral, hier hei 'j t nog nich zee ik wal!" "Nee, nog nich, mer wie j zeent dr altied hoast wal bie j, n paar daage". De moeder haaln veur oons nog extra naa mooie köpkjes oet de veurkökkn en schunk too in.

Ik vreug too zacht an mien zuster "wel van de twee möt t hebbn?" Den dikkn, fluustern ze. En ik aan het uitproberen en vroeg hem: "Miej doch, doe bis luk wit in t gezicht, veuls die wal good?" "Joa, noei t zegt, ik veul mie j wal luk roesterig, luk sloerig", zei Gait, de zoon. Ik voelde zijn pols even -wat een krachtige pols. Hij schudde zich toen een beetje rillerig rond. "Wees was doon mos, wal op tied noar ber hei, goan," zo adviseerde ik hem. En we waren nog maar net met het tweede kopje koffie bezig of Gait pakte het aan. "Dee griep mot ik nich, zuster, as dat better veur mie j is goa ik voort". En hij ging naar bed.

Na de koffie stapten wij weer op en ik voelde dat ik toch even moest kijken of het mij gelukt was. Diep, zo diep als het maar kon lag hij al onder de veren. Het mooiste was nog de andere morgen. Ik er weer op tijd naar toe. Hij had de hele nacht geslapen en ik had van schrik de hele nacht wakker gelegen. Ik was zo bang, dat hij de dokter zou bellen. Dan had ik de diagnose gesteld, wat ik niet niet mocht. Ik zei hem dat hij er weer n paar uur uit moest, dat was beter. "Dan doo ik dat, zuster, as t better is".

Maar nooit heb ik toch zoiets weer gedaan. Ik wist het nu zeker: "iej könt n meanske wal kraank proatn".

E.Bos-hermelink.

(wordt vervolgd).

Liggend geald en gesneddn stoet
wil nog wa n moal opgoan.

VLEESCHHOUWERIJ H. ELKUS

Nordhornschestraat 16 - DENEKAMP - Telefoon 12

Denekamp 19

NOTA voor

Pond	Ons		Gld.	Ct.
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				

Rekening slagerij Elkus 1930.

HET VOORoorlogse Joodse Leven IN DENEKAMP (IV)

Dit artikel is het resultaat van een uitgebreide vragenlijst welke ik heb toegezonden aan Benno Elkus in Australië. Benno Elkus behoort met zijn broer Jacob, die in Israël woont, tot de enige overlevenden van de destijds joodse gemeenschap van Denekamp. In 't Onderschoer 1/1987 schreef ik hierover reeds. Juist omdat over deze joodse gemeenschap toch betrekkelijk weinig bekend is vanuit de beleving van deze mensen zelf, is dit idee ontstaan, waaraan door Benno Elkus in een uitvoerige brief gevolg is gegeven. In enkele afleveringen wordt zijn relaas in 't Onderschoer gepubliceerd. H.Asma.

uit het dagelijks leven

Er waren eigenlijk geen uitgesproken arme joden in Denekamp, dus ik geloof niet dat iemand financieel ondersteund hoefde te worden.

Wel moest er geld worden opgebracht voor het onderhoud van de synagoge en de begraafplaats, bovendien voor de opperrabbin van het Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap in Amsterdam. Het was blijkbaar soms nog al moeilijk de gelden bij elkaar te krijgen.

Als iemand opgeroepen wordt voor de Torah, wordt er meestal een som geld beloofd en meteen door de voorbieder een zegen uitgesproken over de gever.

Ik kan me niet herinneren dat er in Denekamp een joodse bruiloft gehouden is. Ik geloof dat ze meestal in andere plaatsen werden gehouden. Met een gemeenschap van slechts zestig zielen, konden er ook niet veel van dergelijke dingen plaatsvinden, temeer daar men laat trouwde en er maar weinig kinderen geboren werden.

Op de Brink woonde een zekere Wolf. Het was, naar ik meen, ook een Salomon. Hij was een oude paraplu-maker, een typisch mannetje met een grijze baard en zijn vrouw had een traditioneel zwart kapje over d'r haren. Vrome vrouwen hadden vroeger en ook nu nog hun haren bedekt met een pruik of hoofddoek.

Wolf was een soort "wonder-rabbi". Hij verstond de kunst om wratten te laten verdwijnen. Buurman Eertman had zijn hand vol wratten. Later vertelde hij ons, dat Wolf in een wollen draad zoveel knopen maakte als het aantal

wratten op zijn hand. Vervolgens begroef hij de wollen draad en zodra de draad verrot zou zijn, zouden de wratten zijn verdwenen. Na een maand ongeveer waren Eertmans wratten inderdaad verdwenen.

Leopold Salomon en Simon ten Brink waren een beetje de lachwekkende figuren van het dorp. Joden in Denekamp, maar ook in de rest van Nederland in vele andere Europese landen hadden de neiging gedurende eeuwen te trouwen in een betrekkelijk kleine kring met dezelfde achtergrond. Vaak was men hiertoe gedwongen door gebrek aan contact met andere joodse bevolkingsgroepen. Dit gaf aanleiding tot inteelt en het percentage geestelijk zieken was in Holland dan ook tamelijk hoog. Vaak was er helemaal geen kans om een partner te vinden.

Een van de meest kleurrijke figuren in het dorp was zeker Mennie Suskind, de kreupele in zijn invalidenwagentje. Door middel van twee hefbomen kon hij met zijn handen de driewieler voortbewegen.

De Nordhornsestraat liep in de richting van zijn huis nogal stijl naar boven en daarom had hij soms hulp nodig. Een jongen, die toevallig op de straat liep, werd geroepen en voor één cent werd de nodige duwkracht gegeven.

Traditiegetrouw stopte hij voor café Knippers om zijn borreltje in ontvangst te nemen, terwijl hij in zijn wagentje zat. Bram Suskind aan de Oldenzaalsestraat schuin tegenover voormalige hotel Dolce, had weer andere gewoontes. Hij riep me altijd van de straat en beloofde me dan een mooi konijntje met rode ogen. Het is altijd bij een belofte gebleven.

Zijn zoon Edo was een grote sterke kerel en het was algemeen bekend, dat hij in de winter het ijs van de Dinkel kapot hakte om vervolgens een duik te nemen in het ijskoude water.

Hartog ten Brink was de vader van Louis en Samuel ten Brink, de kippenjoden, die bij het Goor woonden. Het mooie stukje ongerepte natuur met moerassen en wilde vogels. Ze hielden daar honderden kippen, ganzen en eenden. De veren van de geplukte kippen lagen overal verspreid. Dichtbij woonde Damhuis met zijn zoon Antoon in hun oude huis. De oude Hartog had een breuk en zo vaak hij voorbij ging kon men hem horen kreunen. Gere-

geld boog hij zich voorover om met zijn vingers de zere plek te betasten.

Kinderen liepen vaak achter hem aan en hij was voortdurend in zichzelf aan het praten. Meestal was het hetzelfde thema, wanneer hij van de bakker-kruidenier Bekhuis kwam: "Een pond suiker, tien cent, veel te duur". En al de andere artikelen die hij gekocht had noemde hij op met de, volgens hem, te hoge prijzen en verder vertelde hij dat zijn vrouw te veel geld uitgaf.

Mijn vader ging zo af en toe op reis naar het Roergebied, om het geld te incasseren van de klanten waaraan hij in die tijd vlees leverde. Dat was nog in de tijd dat we vlees exporteerden. 's Avonds laat kwam hij thuis met een portefeuille vol geld. Deze had hij aan een ketting, die hij om zijn hals droeg, zoals in die tijd gebruikelijk was. Vol trots liet hij moeder het geld zien en begon te tellen. Eens was hij ook bezig te tellen, toen er plotseling een gezicht voor het keukenraampje verscheen, terwijl de betreffende persoon de geluiden "hu, hu, hu" er bij maakte. Wij hebben altijd onze oude getrouwe Damhuis van het incident verdacht.

familienaam Elkus

Voor de oorlog kwam er op een zekere dag een zekere Cohen uit Amsterdam bij ons op bezoek. Hij zei tot grote verbazing van mijn vader: "Wij zijn familie van elkaar". Het bleek dat hij een stamboom van onze familie had, die terugging tot ongeveer 1700. De naam Elkus was schijnbaar afgeleid van de naam van een stadje in Polen of Koerdistan. Sommigen hadden de naam Cohen (priester) gehouden en anderen hadden zich Elkus of Elccus genoemd. Een verre relatie in Amsterdam heette Elcus en schreef ons dat een overgrootvader Kaufman, Elcus had geheten en zijn vrouw Betje Hamburg. Verder werd er in de brief verteld dat, indien de Menko's familie van ons waren, we verwanten van elkaar zouden zijn.

Inderdaad vertelde mijn vader dat we verre verwanten van de Menko's in Enschede waren. Verder ben ik er tamelijk zeker van dat Hedeman en Bendien hun oorsprong in Dene-kamp hadden, doch meer weet ik hierover niet te vertellen.

N.B. G d staat voor God. De joden mogen de naam van God namelijk niet uitspreken, dus wordt deze ook niet geschreven. H.Asmā.

De hop

VOGELS RONDOM' DENEKAMP

In november van het vorig jaar is een boek verschenen dat op het eerste gezicht weinig van doen heeft met heemkunde. Het boek heet "Atlas van Nederlandse vogels" en is uitgegeven door SOVON, d.w.z. de samenwerkende vogelaars in ons land. De verspreiding van de vogels over Nederland wordt hierin beschreven aan de hand van talloze kaartjes met een groot aantal stippen. Sommige van die stippen staan in ons hoekje van het land. Met enig geduld kun je zo ontdekken welke vogels rondom Denekamp te zien zijn. Dat de merel (gieteling) het hele jaar door in Denekampse tuinen scharrelt, staat er in, maar ook dat in november kraanvogels over het Denekamperveld vliegen!

Bij het doorbladeren van dit boek valt op het grote aantal vogelsoorten in dit stukje Twente. Het blijken er zo'n 175 te zijn, voorwaar niet gering. Daar zijn zeldzame soorten bij met merkwaardige namen als bontbekplevier en roodkeelpieper. Die zult u vast niet in de tuin zien. Een vogel, die wel eens in de tuin zit, liefst in mei, is de draaihals. Dit mooi getekende spechtje is in Duitsland vogel van het jaar 1988. Mei is trouwens toch een maand voor mooie vogels; zo zag ik op 7 mei 1980 een prachtige hop in Klein Agelo. In de maand mei van het daaropvolgende jaar zaten twee zwarte ooievaars een paar dagen bij het Agelerbroek. Deze schuwe neef van de gewone ooievaar beviel het toen zo goed dat hij in augustus en september weer terugkwam, nu dichterbij Denekamp.

Waarom worden sommige vogelsoorten in het ene voorjaar wel gezien en in het andere voorjaar niet? Zijn de waakzame vogelaars, zoals ondergetekende, niet altijd even waakzaam? Natuurlijk speelt zoiets een rol, maar een belangrijker rol is weggelegd voor het weer. Zo worden vogels die over Midden-Europa naar hun noordelijke broedgebieden vliegen naar ons afgedreven onder invloed van de oostenwind, die eind april-begin mei nog wel eens wil waaien. In het najaar merken wij dit nog

beter omdat het dan vaak een koude-inval betekent ("vroeg winter"). Als het in de eerste helft van november gebeurt, zoals in 1982 en in 1987, vliegen soms duizenden kraanvogels over het oosten van ons land, dus ook over Denekamp. Wat verder naar de winter toe kennen de Twentse vogelaars heel goed de zogenaamde "Sinterklaas-trek" van grote aantallen ganzen. Vooral kolganzen worden rond die ene datum verdreven door vorst en sneeuw in de DDR en trekken over Twente naar West-Nederland.

In het najaar zijn niet alle vogels zo opvallend als de kraanvogel. Er is een snipje, iets kleiner dan die van het 100 gulden-biljet, dat elk winterhalfjaar met een aantal soortgenoten bij ons blijft. Deze vogel, bokje is de naam, zit onopvallend tussen natte vegetatie bij vennen en sloten. In zijn Zweedse broedgebieden trekt hij meer de aandacht door een galopperend paard na te doen trekt hij wijfjes aan. Zeker zo onopvallend is de appelvink. Op deze vogel moet u eens letten, vooral als hij probeert de aandacht te trekken van het wijfje. Hij laat dan gepiep, geknars en harde tikken horen; vogelkenners noemen dat zang. Hij houdt van hoge bomen en is dan ook niet in zijn sas met het verdwijnen ervan in de bebouwde kom van Denekamp en daarbuiten. De eiken van de Molendijk vergoeden gelukkig veel; luistert u maar eens in maart-april.

Wij mogen ons gelukkig prijzen met een prachtig natuurgebied als Singraven. Niet alleen appelvinken zijn er talrijk, maar vele bosvogels vinden hier een goed heenkomen: vier soorten spechten, allerlei zangvogeltjes, uilen en roofvogels. In totaal zijn vijftien soorten roofvogels rondom ons dorp gezien, in grootte variërend van het kleine smelleken tot de prachtige visarend. De laatste maakt in mei en september een omtrekkende beweging door het omleidingskanaal te volgen. Meer gebonden aan smallere watertjes zijn de ijsvogel en de grote gele kwikstaart. De laatste komt alleen in de hogere delen van Nederland voor, dus ook in Oost-Twente en vooral langs de Dinkel op Singraven. De ijsvogel wordt wel de parel van de Twentse beken genoemd en wie hem gezien heeft, zal dit beamen. Door drie achtereenvolgende strenge winters is hij vrijwel verdwenen uit het Dinkeldal. Beide soorten hebben ook veel te lijden van

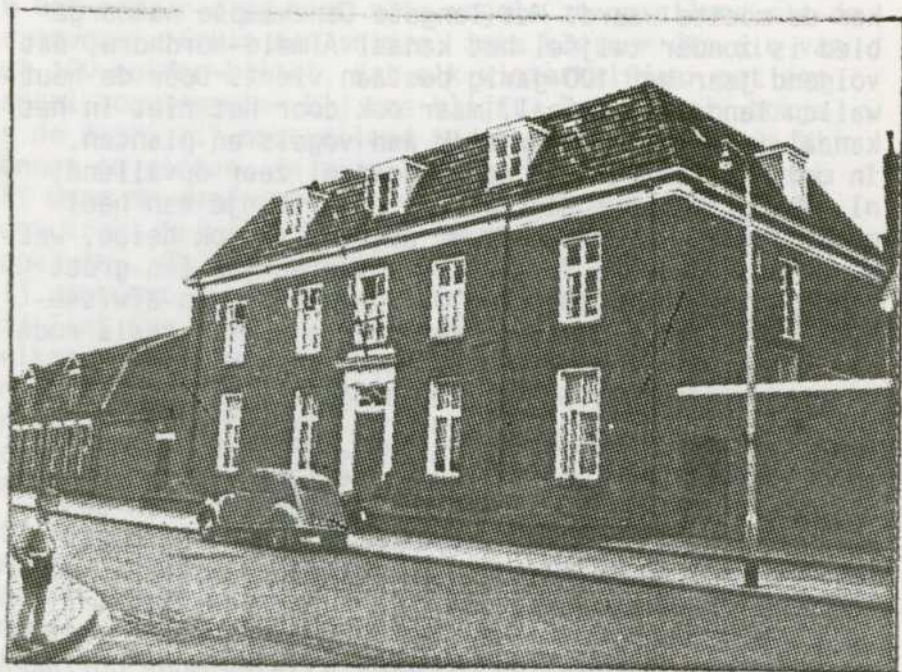
het vernielen van beekoevers als gevolg van recreatie en het storten van puin.

Er zijn in onze streek veel plaatsen waar het kijken naar vogels de moeite loont. Singraven, Omleidingskanaal en Denekamperveld zijn al genoemd; de Bergvennen vormen een prachtig stukje natuur dat te kwetsbaar is voor intensief bezoek. De Ottershagen is een mooi gebied met kievitten en grutto's, zoals ook de weiden ten zuiden van Singraven. Het Voltherbroek is weliswaar moeilijk toegankelijk, maar is door zijn grote rust zeker de moeite waard. Het langste Denekampse natuurgebied is zonder twijfel het kanaal Almelo-Nordhorn, dat volgend jaar het 100-jarig bestaan viert. Door de houtwallen langs het kanaal, maar ook door het riet in het kanaal is het bijzonder rijk aan vogels en planten. In mei (alweer!) is er een zangvogel zeer opvallend, nl. de nachtegaal; maar ook het zwartkopje kan heel mooi zingen. Tenslotte is er nog die strook heide, wei- de en bos langs de Vrijdijk, restanten van een groot heidegebied ten oosten van ons dorp. In zo'n afwisseling voelen zich veel soorten vogels thuis, zoals rode en zwarte wouw, havik, wulp, heideleeuwrik en geelgors, de laatste vier als broedvogel.

Na zo'n opsomming van wat we rond Denekamp nog kunnen zien, zou ik nog iets willen vertellen over een andere opsomming. Het gaat dan echter om vogels die in de laatste jaren niet meer tot broeden komen in Noord-Oost Twente. Voorbeelden zijn roerdomp, korhoen, kemp- haan zwarte stern, visdief, tapuit en klapnetster. Zij zijn verdwenen omdat moerassen zijn drooggelegd, heide is ontgonnen, houtwallen gesloopt zijn en door oorzaken die buiten Nederland liggen. Ik denk dat het mede de verantwoordelijkheid van de leden van heemkunde is er voor te zorgen dat die laatste lijst niet groter wordt. Er is tenslotte nog zoveel moois rond Denekamp!

H.A.Meek.

Soms gedragen we ons
als het bestuur
van de natuur.

Vroeger ziekenhuis van Denekamp.

75 JAAR ZUSTERS FRANCISCANESSEN IN DORP DENEKAMP (III)

Na de vestiging van de zusters in het dorp Denekamp, duurde het niet lang of de eerste patiënten kwamen in het huis, zodat de zusters al direct volop werk kregen. Hoewel er in 1916, door het vertrek van de bewaarschool naar de toen gereedgemaakte meisjesschool, meer ruimte in het huis zelf beschikbaar kwam, zodat er toen een operatiekamer kon worden ingericht, zijn er toch nooit echte grote operaties en ingrepen uitgevoerd. Daarvoor moest men naar Oldenzaal of naar een ziekenhuis in een van de andere Twentse steden.

Van oktober tot en met december 1918 heerste in Denekamp een Spaanse griep-epidemie, zelfs zo erg dat de scholen werden gesloten. Het ziekenhuis was overbevolkt. De ziekenzusters hadden de handen dermate vol, dat de schoolzusters zeer welkom waren als noodhulp in de verpleging.

Ook waakten de zusters bij ernstige zieken thuis. Hiervoor moesten soms grote afstanden worden afgelegd en in de beginperiode meestal te voet. Men betaalde voor een nacht waken vijftig cent, maar vaak werd naderhand nog wel een zak aardappels of iets anders gebracht.

Ook werden de zusters wel eens afgehaald met paard en wagen. Zo moet het heel vroeger eens zijn voorgekomen, dat een boer met twee zusters op zijn kleine karretje onderweg naar zijn huis, één van de zusters verloren heeft. De man was zo druk in gesprek met de andere zuster, dat ze het pas na een hele poos merkten. De zuster waarmee hij in gesprek was, werd dan ook wel het "proat-zusterke" genoemd. Het is hoogstwaarschijnlijk zuster Niceta geweest, die ook naailessen gaf. Het moet zo'n gezellige praatster geweest zijn, dat de mensen wel eens speciaal naar haar vroegen als ze een zuster nodig hadden om te komen waken.

In 1936 toen een van de ziekenzusters -het was zuster Facunda- zelf ziek werd en naar het ziekenhuis in Nordhorn moest en er bovendien moeilijk een vervangster te krijgen was, hielp de bewaarschoolzuster Ewaldis in de

zieken- en wijkverpleging.

In 1922 werd het ziekenhuis verbouwd en werden er voor de zieken witte ijzeren ledikanten aangeschaft met bijbehorende matrassen, wastafels en nachtkastjes met glasplaten. In februari 1926 kwam de toenmalige huisarts dokter Hondelink zelf als patiënt in het ziekenhuis, Hondelink leed aan een keelabces. In 1920 werden verschillende "rustpatiënten" in het ziekenhuis opgenomen en verpleegd. In 1936 werd de bovenveranda overdekt, zodat de patiënten ook bij regenachtig weer daar konden liggen. In juli 1932 werd in het ziekenhuis een consultatiebureau voor zuigelingen begonnen, om de veertien dagen konden de moeders er met hun baby's terecht. In april/mei 1936 kreeg het ziekenhuis zijn eerste brancard. In de oorlog, op 2 januari 1941 kregen de zusters plotseling bericht, dat enige Duitse soldaten moesten worden verpleegd in het ziekenhuis. Met de grootste spoed werden twee ouderen, Heghoes Siene en mevrouw Masseling, naar andere kamers overgeplaatst en werd de ziekenzaal voor de nieuwe bewoners in gereedheid gebracht. Na drie dagen moesten de soldaten op bevel van hogerhand al weer vertrekken.

Toen op 16 september 1944 het klooster in Noord Deurningen ontruimd moest worden, omdat de Duitse bezetters het gebouw nodig hadden, kregen de meeste zusters onderdak in de meisjesschool. De zieken onder hen kwamen in het ziekenhuis. De algemeen overste, moeder Beda, kreeg er een werk- en een slaapkamertje.

In september 1945 konden de zusters uit Noord Deurningen terug naar het klooster aldaar en kon het ziekenhuis weer geheel dienst doen, waarvoor het was bedoeld. Dat duurde tot het najaar van 1964, want toen was het bejaardenhuis zover klaar dat de eerste bewoners van het oude ziekenhuis naar de bovenste afdelingen van het nieuwe bejaarden- en verpleeghuis konden vertrekken. Eind 1964 stond het ziekenhuis helemaal leeg en kon de aannemer met de verbouwing beginnen. De buitenkant moest blijven zoals het was, omdat het gebouw onder monumentenzorg viel.

Mensen die vroeger wel eens in het Denekamps ziekenhuis zijn verpleegd en ook in de andere ziekenhuizen gelegen hebben, zodat ze kunnen vergelijken, beweren dat wanneer

je vanuit een ander ziekenhuis in het Denekampse terecht kwam, het net was alsof je weer thuis kwam. Men voelde zich daar meer huisgenoot dan patiënt. Het eten smaakte er beter, men werd er niet in alle vroegte gewekt en er heerste een gemoedelijke sfeer. Ook niet-ziekenzusters kwamen er binnenlopen voor een praatje en bezoekers van buiten kwamen gewoon achterom naar binnen. Kortom de zusters deden er alles aan om het verblijf van de patiënten zo aangenaam mogelijk te maken.

In januari 1927 kwam de wijkverpleging tot stand, waaraan twee zusters werden verbonden; dit werk werd gesubsidieerd. Zusters, die in de loop der jaren in de wijkverpleging gewerkt hebben, waren ondermeer zuster Gorgonia, Facunda, Damiani, Stephanella, Floribertha, José-Marie en als laatste, zuster Francisco.

bejaardenhuis

In juli 1962 kwam de vergunning voor de bouw van het bejaardenhuis en in diezelfde maand werd al met de afbraak begonnen van de oude naaischool, de bewaarschool en de huizen van de families ten Breuil en Goorhuis. In september van hetzelfde jaar kon men met het grondwerk beginnen. Twee jaar later konden de eerste bewoners de bovenste afdelingen reeds betrekken. Op 7 mei 1965 werd het gebouw, dat plaats kon bieden aan 65 bejaarden en 52 bejaarde zieken, door kardinaal Alfrink ingezegend. Op 3 november 1981 werd een uitbreiding van het gebouw, op de plaats waar de meisjesschool (Wilhelminaschool) stond, in gebruik genomen. In het najaar van 1985 vond een grote interne verbouwing van het oude gedeelte plaats. Het werk in het bejaardenhuis is het enige officiële werk dat de zusters op dit moment nog in dorp Denekamp verrichten.

kapel

Bij de verbouwing van het huis in de jaren 1915/16 werd een van de kamers op de tweede verdieping in gebruik genomen als bidkapel. De gehele inrichting kwam op ruim f.172,-. In september 1920 kwam er een altaarsteen voor de kapel en op 20 december van hetzelfde jaar kon er de eerste mis worden opgedragen. Dat gebeurde door de

toenmalige pastoor van Denekamp, Knuif. In 1922 werd opnieuw verbouwd en werd de kapel naar de bovenste verdieping verplaatst, achter enkele van de dakkapellen, die ook nu nog vanaf de Wilhelminastraat zichtbaar zijn.

Een tijd lang moesten de Denekamper melkrijders ook op zondag de melk bij de boeren afhalen. Speciaal voor deze mensen en de mensen die in de melkfabriek moesten werken, werd op de zondagen in de ziekenhuiskapel om zes uur in de morgen een mis gelezen. Deze werd opgedragen door een pater Carmeliet, die daarvoor op de fiets uit Oldenzaal kwam. Deze mis werd het "melkboerniske" genoemd. De directeur van de melkfabriek De Boer, was er altijd en de melkboeren kloten op hun klompen de houten trappen op naar de kapel.

Aan de zijanten van de kapel, die schuin naar boven wegliepen, bevonden zich lage, vanaf de vloer afgetimmerde kasten. In de laatste oorlog werden deze ruimtes ingericht tot noodslaapplaatsen. In spannende oorlogsdagen, wanneer razzia's of arrestaties dreigden, sliepen enkele kapelaans van de St. Nicolaasparochie 's nachts niet in de pastorie, maar in een kamer in het ziekenhuis. Als de nood aan de man kwam en de Duitsers zouden bij het ziekenhuis "aankloppen", moesten de beide kapelaans direct gewekt worden, zodat ze op tijd in de afgetimmerde kasten konden kruipen. Vóór de toegangen tot deze ruimtes werden een tafeltje en een orgeltje gezet, zodat deze niet meer zichtbaar waren. De nood is nooit zo hoog opgelopen, zodat de ruimtes voor dit doel onbenut zijn gebleven.

Voor misdienaars, die in de kapel de mis dienden, stond er na afloop van de dienst altijd een kopje thee of koffie klaar met enkele stevige boterhammen. In de oorlogsjaren was dit een welkome aanvulling van het rantsoen.

ook dat was iets voor de zuster

Geregeld kwamen er zwervers aan de deur van het ziekenhuis, onder wie ook Denekamps meest bekende dorpsfiguur Markus. Ze kregen wat te eten en vaak werd hen wat gebruikte kleding toegestopt.

Op een dag werd een zieke zwerver binnengebracht die

vuil was en bovendien onder de vlooiën en luizen zat. Teneinde raad werd besloten om de man met kleren en al in bad te stoppen. Toen dat gebeurd was en de man in het bad zat herinnerde deze zich "dat zienn heiligh hoeseagn nog in jastuk zat". Inderdaad zat dit papieren document nog in zijn jaszak. Het kon nog net op tijd gered worden.

Op 9 maart 1920 kwamen er Weense kinderen naar Denekamp om hier wat op verhaal te komen en de gevolgen van de oorlog te boven te komen. Twee ervan werden door de zusters opgenomen en konden in juni van hetzelfde jaar, na flink te zijn opgeknapt, weer terugreizen naar Oostenrijk.

In 1922 kwamen om dezelfde reden Hongaarse kinderen in het ziekenhuis en opnieuw namen de zusters er twee voor hun rekening. Deze vertrokken na een half jaar weer naar hun vaderland, opgeknapt en voorzien van nieuwe kleren en een voorraad voedsel.

Op maandag 5 juli 1938 kwam geheel onverwacht mrg. Berning, op bezoek, de toenmalige bisschop van Osnabrück. Al snel na zijn aankomst merkte deze dat hij zich vergist had; hij moest namelijk op het St. Nicolaasgesticht zijn. Daarom vertrok de bisschop weer gauw met zijn auto naar Noord Deurningen.

Behalve voor het onderwijs en de ziekenverpleging zorgden de zusters ook voor de bloemen in de St. Nicolaaskerk, voor de versiering op zon- en feestdagen en voor het linnengoed van kerk en sacristie. Eveneens werden de misdienaars door hen opgeleid en geleid. Daar kwam vroeger wat meer bij kijken dan tegenwoordig, alleen al om de gebeden in het Latijn, die uit het hoofd moesten worden geleerd. Met name de zusters Wunibaldis en Antonellis hebben zich jaren bezig gehouden met de misdienaars.

tot besluit

Het is nu drie kwart eeuw later en aan het werk van de zusters op het gebied van het onderwijs in Denekamp is een eind gekomen. Twee van de tien hier nog wonende zusters werken in het bejaardenhuis. De anderen zijn officieel niet meer aan het werk, althans niet meer in

loondienst. Maar aan het "vrijwilligerswerk" -onder andere in kerk en pastorie- doen verschillenden van hen nog volop mee.

Wat zal degene schrijven die over 25 jaar, in het jaar 2012, in krant, tijdschrift of in 't Onderschoer in een artikel het feit herdenkt, dat het een eeuw geleden is dat de zusters Franciscanessen zich in dorp Denekamp vestigden? Zal hij of zij schrijven over een nieuw begin, over een teruggang en een inzinking of over een nieuwe bloei, over nieuwe taken, die intussen door een zich vernieuwende congregatie zijn aangepakt?

Of zal de schrijver(ster) verhalen over zusters, die vroeger vanuit de voormalige pastorie aan de Wilhelminastraat hun zegenrijk werk verrichtten, dat alleen nog in de herinnering voortleeft?

Slechts de tijd zal op deze vragen een antwoord kunnen geven.

H. Asma.

Een van de voordelen
van in het verleden
leven is dat het
goedkoper is.

ONZE STRAATNAMEN

In een reeks korte afleveringen in dit blad zal elke keer een aantal straatnamen, welke in de gemeente Denekamp voorkomen, beknopt worden verklaard. De tussen haakjes geplaatste datum geeft de datering weer van het besluit van de gemeenteraad, waarbij de betreffende straatnaam is gegeven. Op deze wijze wordt gehoopt op de duur een volledig overzicht te krijgen.

De serie staat onder redactie van: H.Boink, W.A.J.Nijhuis en J.A.den Ouden.

Binnenbroekweg in Lattrop (20 december 1962).

Een reeds oude benaming voor een gebied aangeduid als broekgrond, d.w.z. laag gelegen veelal ongecultiveerde grond. Op een kadastrale kaart, gedateerd 1918, werd dit gebied ook al als bloknaam ingeschreven als "het Binnenbroek".

Blauweweg in Oud Ootmarsum (18 maart 1969).

Deze naam zou eertijds al door de eigenaresse van het landgoed Springendal, de familie Jannink, aan deze nu nog onverharde weg (alleen toegankelijk voor wandelaars) gegeven zijn. Op een kadastrale kaart van 1885 echter staan in de nabijheid van de Blauwe weg twee kleine weggetjes met de benamingen "Witte weg" en "Groene weg". Daarom is de naam "Blauwe weg" niet zo vreemd.

Oorspronkelijk was deze weg echter het "Brunninkhuis kerkpad", een naam die ook genoemd wordt in het markboek van Nutter en Oud Ootmarsum.

de Bleek in Denekamp (dorp) (17 april 1975).

Genoemd naar een hier vroeger gelegen bleekveldje, waar men het linnengoed bleekte.

Bögelscamplaan in Denekamp (dorp) (4 maart 1959).

Genoemd naar huis "Bögelscamp" dat Adolf van Twickel omstreeks 1575 liet bouwen en dat omgeven was met een gracht.

In het jaar 1638 kwam het in bezit van Gerhard Voet. Vervolgens werd in 1714 Alexander W.van Raet eigenaar

door zijn huwelijk met Gerhardina Margaretha Voet. De laatste vertegenwoordiger in Denekamp van het geslacht Van Raet was Alexander August Wilhelm Arnold van Raet (geb.1778, overl.1833). Hij erfde van zijn voorzaten een schuldenlast, die hem dwong vanaf 1806 de onder Bögelscamp behorende erven te verkopen, bomen te laten kappen en zelfs het huis Bögelscamp te laten slopen. Tenslotte werd in 1817 de rest van het goed wegens hypothecaire schulden verkocht aan Albert Koster uit Almelo. Deze deed de overblijfselen van Bögelscamp vervolgens in 1826 over aan J.F.Wubbe te Denekamp, die in 1848 stierf en het goed naliet aan zijn schoonzoon Johannes van Blanken. Op 4 januari 1924 verkocht de laatste eigenaar C.M.van Blanken het toen nog 45 ha groot zijnde landgoed aan meester Willem Frederik Laan, eigenaar van het aangrenzende landgoed Singraven, zodat beide landgoederen als het ware een geheel werden. De huidige eigenaar van bos en landerijen is de Edwina van Heek Stichting te Enschede.

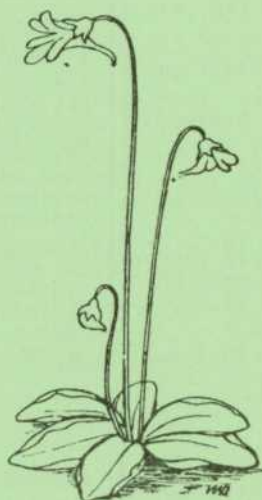
Bonkenbroekweg in Noord Deurningen/Lattrop (20-12-1986).

Deze naam is afgeleid van de veldnaam "Bonkenbroek". Het eerste gedeelte van de naam is gelijkkluidend aan het erve Bonke in Lattrop. Dit erf wordt in het schattingsregister van 1475 aangegeven als "Buncking". Later werd het gesplitst in "Grote en Kleine Bonke", ook wel de "Bonkenboeren" genoemd. Alle holtinks (vergaderingen) vonden plaats op het erve Bonke, uitgezonderd de gezamenlijke holtinks met de marke Tilligte. het markeboek loopt van 1710 tot 1853.

Thonies van de Borchstraat in Denekamp (dorp)(6-6-1961).

Thonies van der Borch was de opvolger in de klokken-gieterij van Wolter Westerhues. Laatstgenoemde was de gieter van de brandklok en de grote klok van de St. Nicolaaskerk in Denekamp.

Thonies (Antonius) van der Borch was een zoon van de stiefzoon van Wolter Westerhues. Zijn eigenlijke naam was Antonius van Detten. Maar naar het huis van Wolter Westerhues op de Rothenburg of de Borg te Munster zal hij zich "van der Borch" genoemd hebben.

VETBLAD

Het vetblad behoort tot de blaasjeskruid-familie. Uit het rozet van helgroene, kleeverige eironde blaadjes steken een of meer bloeistengels op, ieder met een blauw bloempje.

De Latijnse naam van het vetblad is: *Pinguicula vulgaris*. "*Pinguicula*" is het verkleinwoord van het Latijnse pinguin, vet, dat duidt op de vettig aanvoelende en uitziende bladeren. "*Vulgaris*" betekent: algemeen voorkomend. Dit kunnen we van de plant thans niet meer zeggen. Vroeger kwam ze veel voor op vochtige heidevelen en blauwgraslanden. Na het in cultuur brengen daarvan is de plant nagenoeg verdwenen. Het is een vleesetende plant. De kleeverige bladeren houden insecten vast en verteren ze. Zo komt de plant, die het nodige voedsel niet uit de stikstofarme bodem kan halen, aan zijn noodzakelijke mineralen.

W.A.J. Nijhuis.

OM BIJ DE HAND TE HEBBEN

Stichting Heemkunde Denekamp

't HEEMHOES

Kerkplein 4, 7591 DD Denekamp;
tel.(05413) 4656.

't Heemhoes is het informatie-
en documentatiecentrum voor
heemkunde in Denekamp.

Beheerder: J.A.den Ouden; tel.
privé (05413) 2800.

Geopend:ma/vr 8.30-12.30 uur en
van 13.30-17.00 uur;bovendien-
di 19.00-22.00 uur en wo 18.30-
21.30 uur.

Bibliothecaresse:mevr.Th.Aasma-
ten Broeke; tel.privé (05413)
2434.

BESTUUR

J.H.Borgman, voorzitter;
H.Boink, secretaris; mw.M.M.A.
Ribbert, penningmeester; H.J.
Asma; C.C.M.Hamers; W.A.J.
Nijhuis; J.A.den Ouden; G.J.
Tijsscholte en S.Wynia.

SECRETARIAAT

Diepengoor 16, 7591 BW Dene-
kamp; tel.(05413) 2261.

AANMELDEN DONATEURS

Aanmelden van donateurs kan
bij 't Heemhoes of secreta-
riaat. De kosten zijn per
jaar minimaal f.15,-. Hogere
bijdragen zijn van harte
welkom.

BANK/GIRO

ABN-bank te Denekamp; reke-
ningnummer: 59.57.16.547;
gironummer bank: 801424.

Postgironummer: 5565614.

werkgroepen

WERKGROEP BEHEER EN ORGANISATIE

H.C.M.Boink-Wagenvoort, Die-
pengoor 16, 7591 BW Denekamp;
tel.(05413) 2261.

WERKGROEP BIBLIOTHEEK EN ARCHIEF

Th.Aasma-ten Broeke,Willem
Wegewartstraat 1, 7591 TZ
Denekamp; tel.(05413) 2434.

WERKGROEP BOERDERIJENONDERZOEK

H.Nolten, Bromeliastraat 50,
7591 XV Denekamp; tel.(05413)
3435.

WERKGROEP DIALECT EN FOLKLORE

J.A.den Ouden, Clematisstraat
26, 7591 XH Denekamp; tel.
(05413) 2800.

WERKGROEP DIAPRESENTATIES

W.A.J.Nijhuis, Kasteellaan 4,
Denekamp; tel. (05413)1453.

WERKGROEP EXPOSITIES

H.Boink, Diepengoor 16, 7591
BW Denekamp; tel.(05413)2261.

WERKGROEP FLORA EN FAUNA

W.A.J.Nijhuis, Kasteellaan 4,
Denekamp; tel.(05413) 1453.

WERKGROEP GENEALOGIE

G.J.Tijsscholte, Damweg 16,
Tilligte; tel.(05412)1447.

WERKGROEP GESCHIEDENIS

H.J.Aasma, Willem Wegewart-
straat 1, 7591 TZ Denekamp;
tel.(05413) 2434.

WERKGROEP MANUSCRIPTEN

S.Wynia, Oranjestraat 20,
Denekamp; tel.(05413) 1986.

Stichting Heemkunde Denekamp

Sinds 20 juni 1975 is er in Denekamp een heemkundegroep, welke tot haar werkterrein kan rekenen het gebied van de gemeente Denekamp.

Heemkunde wil zeggen de kennis van het eigen heem, de eigen omgeving, de streek waarin men woont. Voorts wordt hiermee aangeduid de kennis van zeden en gebruiken en van de opvattingen en overleveringen van de bevolking in verband met de aard van het land. Onder heemkunde verstaan we ook de zorg voor monument en landschap.

De doelstelling hierbij van de Stichting Heemkunde Denekamp is om door studie en onderzoek het verleden te analyseren en daarover te publiceren. Hierdoor wordt getracht waardering te wekken voor wat in de gemeente Denekamp door de natuur en de vroegere cultuur tot stand is gekomen. Met het verleden dat daarmee tot leven is gekomen wordt de dag van vandaag mede gestalte gegeven. Het aangeven van de toekomstige ontwikkeling wordt immers mede bepaald door de wetenschap, dat kennis van het verleden niet kan worden gemist, want in het verleden en het heden ligt de toekomst besloten.

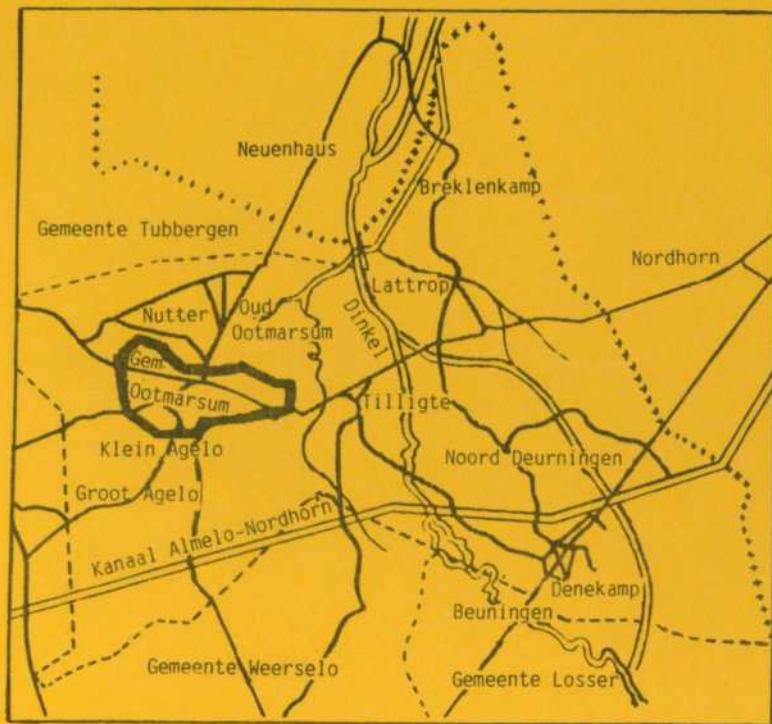
Om deze doelstelling te verwezenlijken heeft de Stichting Heemkunde Denekamp verschillende werkgroepen. Daarnaast is er het zestig pagina's tellende contactorgaan 't Onderschoer, dat vier keer per jaar verschijnt en kosteloos wordt toegezonden aan de donateurs. Voorts worden enkele keren per jaar bijeenkomsten en excursies gehouden voor de donateurs.

De donateurs hebben alle gelegenheid mee te denken en mee te praten over allerlei zaken die de stichting aangaan.

De Stichting Heemkunde beschikt over een eigen huisvesting, in 't Heemhoes, het informatiecentrum voor heemkunde. Hierin is het archief en de bibliotheek ondergebracht. Tevens vinden hier de werkbijeenkomsten en vergaderingen plaats. Boeken kunnen door de donateurs kosteloos worden geleend, waarvoor een catalogus beschikbaar is.

Hebt u belangstelling om mee te denken of ergens actief aan mee te doen, dan is dat mogelijk door lid te worden van een van de werkgroepen, zoals geschiedenis, flora en fauna, dialect en folklore. De adressen staan hiernaast. Nadere inlichtingen hierover zijn te krijgen op 't Heemhoes, waar u geheel vrijblijvend kunt binnenvallen.

GEMEENTE DENEKAMP

De kaart geeft het werkgebied weer van de Stichting Heemkunde Denekamp. Binnen deze gemeente ligt de gemeente Ootmarsum, zoals u kunt zien. De gemeente Denekamp heeft een oppervlakte van 8840 hectare en telt ruim 12.000 inwoners, welke wonen in de volgende kerkdorpen en buurtschappen (de vroegere marken): Denekamp, Noord Deurningen, Lattrop, Breklenkamp, Oud Ootmarsum, Nutter, Groot Agelo, Klein Agelo en Tilligte.